

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk.

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravništvo 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

Urednik: *Etbil Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00., pol leta \$1.75.,
posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto.

— 3 —

ODBORNIKI:

Cankarjeve ustanove:

Predsednik: *Louis Kaferle*; podpredsednik: *Vatro J. Grill*; tajnik: *Louis Zorko*; blagajnik: *Joseph Frančeskin*; zapisnikar: *Joseph Jauch*;

Organizator: *Milan Medvešek*.

NADZORNIKI:

John Prudich, Felix Strumbel, John Krebelj.

GOSPODARSKI IN PRIREDITVENI ODBOR:

Mrs. Frances Candon, Miss Jennie Dagarin, Anton Jankovich, Joseph Kess, Anton Skapin, Joseph Hrvatina, Mrs. Leopoldine Vozel, Vincent Salmich, John Zaitz.

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly
by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of
March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.75.

Foreign \$4.00. Single copy 30 cents.

Editor: *Etbil Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

KLIC INTERNACIJONALE	1
E. K.: JERNEJ V ŠPANIJO	4
TVOJA DUŠA, DUNAJ	8
IVAN JONTEZ: LJUDJE Z DVEMA DOMOVINAMA	9
RAKOVA NAPREDNOST	11
SLAVA ČEHOSLOVAŠKI!	15
ZLATO, ZLATO!	17
POLITIČNI DVOJČKI	20
ANGELO CERKVENIK: ROKA PRAVICE	22
DR. IVAN LAH	27
ŽENSKO POGLAVJE	27
E. K.: JULKINA ZMOTA	30
ZA GOSPODINJE	32

CG

Sol

VE MORATE v Ameriki hoditi v restavracijo, boste vedno opazili nekoliko ljudi, ki avtomatično pograbi-jo solnico, kadar se jim približa natakarica z naročeno jedjo in začno potresati juho, bržolo ali kar že je. Za nje velja, da kuharica vse premalo soli, dasi v dobrih kuhinjah navadno sole dovolj in se jim včasih zgodi, da celo kaj presole. Zdravniški listi so začeli svariti pred tem zapravljenjem soli, o katerem ima mnogo jedcev zelo napačne pojme. Nekaj soli je človeškemu telesu potrebno, toda zadnji eksperimenti so pokazali, da bi tretjina grama na dan popolnoma zadostovala, ker je sol v mleku, kruhu, solati in mnogih drugih jedilih. Poprečni jedci v tej deželi pa porabijo najmanj osemnajst gramov na dan, torej približno desetkrat preveč, kar mora vplivati na stanice in na kemične procese, ki se vrše v telesu. Tako se na primer sol spaja z urinovo kislino in se zasede v zgibih, kar povzroča hude nepravilike.

Često mislijo ljudje, da poraja sol energijo in daje ljudem živahnost ali kar Amerikanci imenujejo "pep". V resnici povzroča preveč soli katar in vnetja v želodcu in vsled tega neprebavnost in zaprtje. Mnogo nervoznih težav je pripisati preobilnemu uživanju soli. Mnogo slučajev očesnih bolesni ima svoje prvotne vzroke v tem. Tudi izpuščaji na koži, razni mozoli in podobno hitro izginejo, če se popolnoma opusti sol, kar pač pomeni, da jih je povzročila preobilna sol. Dosti zdravnikov je prišlo do zaključka, da imata tudi revmatizem in putika zveze s soljo.

Sol vpije mnogo vode v telesu in zaradi tega so ljudje, ki uživajo mnogo soli vedno žejni. Kadar občutijo nenavadno utrujenost in pomanjkanje zanimanja, je to znamenje, da so njih stanice in opne v nevarnosti, da se zvodene.

Preveč soli nalaga obistim pretežko delo. Njih naloga je, da izplavijo iz telesa štiri petine vse soli, ki je bila zavžita. Obistne ne-rednosti so zaradi tega pogostoma posledice prekomernega uživanja soli. Tudi živci, služeči okusu trpe od tega in naposled se izgubi naj-finejša slast sadja in drugih delikatnih jedil. Čim več soli človek zauživa, tem manj ga za-dovoljuje in tem več je zahteva. In tem več mora piti. In čim več pije, tem bolj soli jedi,

dokler mu te sploh ne diše več pa pije tem več, čim manj je. To se pa more maščevati, zakaj nobeno telo ni iz jekla in tako zvani živčni polom je prepogostoma posledica pre-obilnega uživanja soli. Potemtakem se zdi, da je mel prav tisti zdravnik, ki je že pred nekako dvajsetimi leti na zdravniški konvenciji v Milwaukeeju svaril ameriško prebivalstvo pred soljo in trdil, da bi se marsikatero življenje podaljšalo, če bi bili Amerikanci bolj zmerni s soljo.

IZ UPRAVNIKOVE PISARNE

Apeliram na vse tiste naročnike Cankarjev glasnika, ki imate datume poleg vašega naslova, zaznamovane sle-deče: 2-38, 3-38, 4-38, 5-38, in 6-38, da poravnate svojo naročnino. Prva številka pomeni mesec v tekočem letu, do katerega je bila vaša naročnina plačana. Kdor ima poleg naslova eno zgoraj omenjenih prvih številk, ve, da mu je tisti mesec naročnina potekla. Prosimo vas, da naročnino po možnosti poravnate. Zavedajte se, da moramo svoje obveznosti plačati tiskarni, pošti, knjigovoznici i. t. d. Kje naj upravnik vzame denar za plačevanje računov, ako ne bodo naročniki poravnali svojih obveznosti? Mi ni-mamo za sabo nobenega milijonarja, da bi nam v potrebi priskočil na pomoč.

S prihodnjo številko poteče naročnina vsem, ki so na-ročili Cankarjev glasnik s prvo številko za eno leto. Na vas že sedaj apeliram, če je le mogoče, da naročnino za drugi letnik plačate v tekočem mesecu ali saj v prihodnjem. Če to storite, vam bo upravništvo zelo hvaležno!

Ponovno apeliramo, da ob priliki poagitirate za revijo Cankarjev glasnik in nam po možnosti pošljete kakšnega novega naročnika. Le na ta način, z vašo dobro koopera-cijo, bo mogoče preriti revijo skozi to depresijo.

S pozdravom

UPRAVNIK.

KNJIZEVNOST

Mladinski list v svoji novi obliki mi bolj ugaja kakor poprej, v stari obliki in docela soglašam, da bo zdaj mnogo lažje dosegel svoj namen. Ali kakor nobena stvar ni perfektna, tako tudi Mladinski list v današnji obliki ni brez pogršk. Jaz imam resne pomisleke proti storijam pod naslovom "Stric Joško pripoveduje". Če je namreč namen Mlad. lista tudi seznanjati svoje mlade čitatelje s slovenskim jezikom, tedaj ta naša "latovščina" nikakor ne spada vanj! Tako čtivo je za odrasle, da jim odpre oči, kako grdo mrcvarijo svojo materinščino, ne pa za našo mladino, ki ima brez tega polna ušesa te naše čudne jezikovne mešanice!

I. J.

Resnična zgodba. V neki kitajski slaščičarni so sedeli trije otroci. Njihove bistre oči so sledile mačici, s katero so se igrali. Morali bi biti v šoli, toda šole so sedaj zaprte. — Vrata so se odprla in vstopil je japon-ski vojak. Trgovec ga je gledal s strahom. Ko je vojak opazil otroke, se je obrnil k njim in začuden oče je videl, da ima solze v očeh. Prijel je enega otroka za roko in dejal: "Tudi jaz imam otroke doma. Nisem se hotel bojevati proti Kitajcem. Domu hočem k svojim otrokom." Potem se je obrnil k očetu: "Trgovec sem kakor vi. Tri mesece moram že nositi puško proti Kitajcem. Jaz ljubim mir. Ne maram se bojevati." In hitro kolikor je mogel, je zapustil trgovino.

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

I.
letnik
1938

*

11.
številka

Klic Internacionale

Ob uri divjajočih viharjev na vzhodu in zapadu, ob času, ko se zbirajo črni oblaki nad vsem ostalim svetom in groze z nevihto, kakršne še ni doživel civilizirani svet in ki bi lahko uničila vse kulturne pridobitve človeštva, je izpregovorila socialistična Internacionala in pozvala delavstvo vsega sveta na delo za svobodo, za demokracijo, za socializem. Že pred tedni, ko je postal svetovni položaj tako kritičen, da je mir visel le na tenki nitki, je izdala proglas in apelirala na delavstvo vsega sveta za obrambo demokracije in za boj proti napadalcem, ki neprenehoma kale mir, medtem ko jim velike sile vedno le popuščajo in s tem dajejo izzivalcem vso potuho, ki si je žele. Internacionala je še posebej naglašala, da je treba braniti neodvisnost Čehoslovaške z vsemi, če je treba tudi z vojaškimi sredstvi.

Ob delavskem prazniku je zopet izpregovorila. Z bistrim vpogledom v dejstva pojasnjuje razloge, ki so dovedli do sedanje brezprimerne svetovne krize in pribija odgovornost vladajočih razredov in neodločnih vlad, pa tudi ne zamolči grehov obubožanih srednjih slojev in tistih desperatnih proletarcev, ki so v svoji bedi podlegli obljubam fašistične agitacije. Slika, ki jo podaja o sedanjem položaju po svetu, ne more biti drugačna kot temna. In Internacionala je ne olepšava z nobeno potezo, z nobeno prisiljeno barvo. Toda iz nje ne izvaja obupa, ne pridiga malodušnosti. V vsej tej temi so nekatere svetle točke, ki jih slabotne duše navadno ne opazijo, a jih je treba vzeti v poštev, da bo slika pravilna. In če jih dobro pogledamo, spoznamo — kakor eksekutiva Internacionale — da ni čas za jok in stok, ampak za organizacijo, za delo, za boj.

Pred vsem izreka Internacionala občudujoče priznanje bojevnikom republikanske Španije, ki jo, kakor pravilno naglašajo, napada mednarodni fašizem. "Junaštvo španskih bojev-

nikov za svobodo — pravi razglas — bo med najslavnejšimi poglavji človeške zgodovine in nam najboljše jamči, da bosta svoboda in pravica zopet osvojili svet.”

Potem pošilja pozdrav iz dna srca pogumu in odporu kitajskega ljudstva v njegovem boju zoper japonske osvajalce.

Delavstvu, ki se v svojih deželah bojuje za demokracijo, daje Internacionala po pravici za zgled skandinavske dežele, ki so s prednjačenjem socijalističnega delavstva mogočno napredovale in s tem dokazujejo življensko silo socijalizma.

Potem pa načrtava Internacionala zavednemu delavstvu naloge, ki jih mora izvršiti v teh skrajno kritičnih časih in v katere mora vložiti vso svojo moč. Pred vsem poziva proletarce vseh dežel na boj zoper politiko tako zvanega nevmešavanja, ki ni za fašizem nič drugega kot komedija, kateri se rogajo in kateri ima republikanska Španija zahvaliti, da je tako rekoč postavljena izven zakona. Ta točka ima neizmerno važnost za delavce vseh demokratskih dežel in Amerika nikakor ni izvzeta. Zopet je tukaj državni oddelek gospoda Hulla premagal voljo ogromne večine ameriškega ljudstva in navedel senat, da je pokopal resolucijo, ki bi bila omogočila, da bi španska vlada lahko nabavila v tej deželi vojne potrebščine, edino, kar potrebuje za uspešno obrambo republike in demokracije. Krvava ironija je, da največja republika sveta odreja sestrski republiki tista sredstva, s katerimi bi mogla preprečiti fašistično diktaturo, zoper katero je predsednik Roosevelt v svojem znanem chicaskem govoru pozival na karanteno. Razlogi, ki jih navaja gospod Hull za svoje postopanje, so ničevi, če se z lučjo posveti nanja. Državni tajnik trdi, da bi predlagani popravek pomenil osnovno izpremembo naše nevtralitetne politike in se boji, da bi nas prodaja orožja španski vladi zapletla v evropske zadeve, v katerih je seme eventualne svetovne vojne. Oba argumenta sta nepravilna. Prvotni zakon o nevtralnosti ni obsegal nobene določbe o civilnih vojnah in prepoved izvoza v takih slučajih se lahko prekliče, kadar koli hoče kongres. In da bi nas odbritev izvoza mogla zaplesti v vojno, je argument za otroke. Vsak dan slišimo trditev, da se Ameriki zaradi njene lege ni treba bati nobenega tujega napada, in to je — vsaj sedaj — resnično. Ali misli gospod Hull, da nam veliki Franco napove vojno, če dobe lojalisti nekoliko topov in letal? To bi bila edina nevarnost, ki bi nam mogla žugati, take blaznosti pa menda gospod Hull niti od Mussolinijevega podkupljenca ne pričakuje.

Delo za preklic izvozne prepovedi torej ne sme prenehati in delavstvo ne sme nikdar pozabiti na to svojo nalogo.

Prav tako naglašava Internacionala, da je treba pomagati kitajskemu narodu, kolikor je le mogoče. O sredstvih, ki so

CG

odvisna od razmer v posameznih deželah, morajo seveda razsojati delavci sami.

Potem pa poziva Internacijonala delavstvo, da v vsaki deželi, kjer je še kaj demokracije, vpliva na odgovorne kroge, da se zavedo dolžnosti vseh za rešitev svobode in miru na svetu. Obramba demokracije se mora organizirati v vsaki državi in tudi mednarodno. **Internacijonala naglašá potrebo skupne varnosti, zajamčene s skupno akcijo velikih in malih držav** in ne dela v tem nobene izjeme za nobeno demokrasko deželo ne na oni, ne na tej strani oceana.

Nobenega popušćanja več diktatorjem! — kliče Internacijonala, vedoća, da položaj nikdar ne bi bil mogel postati tako črn kakor je sedaj, če bi se bila o pravem času pokazala odločnost provokatorjem in razkrilo njihovo blufanje. Mnogo je zaradi teh grehov zamujenega, marsikaj izgubljenega, a še je čas, da se ustavi agresivnost, ki sicer nikdar ne bo nasićena.

Internacijonala poziva delavstvo, naj se zave svoje zgodovinske naloge, naj stopi na čelo v boju proti fašizmu, za resnično demokracijo, za popolno osebno svobodo, za ljudsko samovlado in za pravice v okvirju mednarodnega reda in miru.

Internacijonala je v svojem razglasu oznaćila to, kar čuti v teh težkih ćasih vsako svobodo in pravićnost ljubeće srce. Vsakdo mora soglašati z njo, da je napočil čas, ko mora delavstvo spoznati ogromno odgovornost, katero mu je naložila zgodovina. Če ne spozna svoje naloge sedaj in je ne izpolni, bodo zanamci morali zaćeti boj tam, kjer so ga pričeli naši oćetje in dedi in vse, kar so oni in kar smo sami pridobili z ogromnim naporom in v težkih bojih, bodo morali na novo pridobivati, kakor da še nikdar ni bilo doseženo. Kaj štejejo nekoliko boljše plaće, nekoliko skrajšani delovniki, če pade delavstvo v politično sužnost in izgubi vsako svobodo? Kar delavstvo pridobi, mora znati braniti in edino resno zašćito mu more dati njegova politična moć. Strokovni boji prinašajo vsakdanji kruh, toda ćlovek ne živi le od kruha in če ga mora jesti v bridkosti, mu tudi z najboljšim maslom ne tekne. Še vedno je resnićno, da se noben stroj na svetu ne zgane, da ne pride ne funt premoga ali železa iz zemlje, da ne poleti noben vlak, da se ne zaje nobena abeceda v glavo z moćjo denarja, ampak je za vse to treba ćloveških rok in glav. Ukaži cekinom, naj preorjejo in posejejo polje, pa umreš od lakote, preden požene le ena bilka pšenice ali rži. Niti denar sam ne raste na drevju; njegovo vrednost morajo ustvariti, zlato morajo preliti in prekovati pridne roke. Ogromna je moć delavstva, če se je zave in jo inteligentno po-

rabi. V vsakem parlamentu lahko odločajo delavci, če se zedinijo in postavijo na svoje noge.

Nikdar ni bilo to tako potrebno kot prav sedaj in Internacionala nam jasno predočuje to važnost. Spoznajmo jo sami in ravnajmo po tem spoznanju. Težave so nas bodrile v preteklosti, kdo bi se jih ustrašil sedaj, ko kliče bodočnost človeštva, ko nam svoboda ponuja prapor, da ga razvijemo!

E. K.:

Jernej v Španijo

EDELI smo v Potnikovem "nočnem klubu," ki v resnici ni nikakršen klub, temveč čedna, vsakemu treznemu pristopna gostilna, v kateri pač točijo tudi pijače. Zunaj stoječemu bi se seveda zdelo, da se notri godi kaj, kar se mora skrivati. Okna so zagrnjena in človek bi mislil, da gori notri komaj kakšna leščerba. Mnogo je ljudi, ki jih vabi taka misterioznost, a če si v resnici pričakoval kaj skrivnostnega, si razočaran, kadar vstopiš. Tako svetlo je, da si, če si sam, lahko preganjaš čas s čitanjem. Pozno zvečer je vse prav tako čisto kakor zjutraj, ko so odprli. Če odpro radio, ga vedno drže polglasno, da ne moti onih, ki se hočejo pomenkovati.

Vsakemu gostu to ni všeč; dobro se počutijo nekateri le, kjer je ropot in dirindaj, in nesnaga jih navidezno nič ne moti. Potnika to nič ne boli; že dostikrat je povedal kakšnemu nezadovoljnežu, da ima čez ulico Rovar svoj "klub," kjer bo najbrže našel vse, kar mu bo ugajalo.

Tisti večer smo sedeli za mizo v kotu, kjer smo bili popolnoma ločeni od ostale družbe. Bilo nas je pet in edini jaz sem bil lekarniški pomočnik; ostali so bili izurjeni in izkušeni delavci raznih strok. Nekaj je bilo drugače kot po navadi — kakor da je plavalo v zraku in se mi moglo dotipati. Vsakemu se je poznalo, da je čutil to. Govorili smo bolj po tihem kot druge večere in besede so bile pridržavane kakor da ne bi bilo prav, če bi odfrčale. Pa je bilo vse prav enostavno in razumljivo. Petrič, ki ga je bil neki tovariš

opozoril na to, je čital Adamičevo povest v ameriškem mesečniku o doživljajih slikarja Vanke v hrvaški cerkvi v Millvale, kamor baje že dvajset let zahaja neki mrtvi duhovnik služiti po noči maše, ki so mu bile plačane, pa jih ni odslužil, dokler je bil živ. O tem smo ugibali in modrovali. Petrič je trdil, da so prikazni morale biti resnične, ker jih je razen slikarja videl tudi župnik. Dve priči različnih temperamentov, najbrže tudi različnih svetovnih nazorov se nista mogli motiti.

Temu je odločno ugovarjal Šterle, češ moč sugestije je velikanska in v takih prividih je nekaj nalezljivega. V cerkvi je najbrže bilo le malo svetlobe; gotovo niso bile luči prižgane kakor za veliko mašo. Eden, mož z zelo napetimi živci, je prepričan, da je nekaj videl. S tem neomajnim prepričanjem pokaže v smer, kjer je bila prikazen in vpraša: "Ali ga vidite? Vidite?" Dejstveno to ni vprašanje, temveč sugestija. Župnik gleda kakor v hipnozi in — vidi. Vidi, česar ni, ker mu je bilo zatrjeno, da je tam nekaj, duh v živi podobi, češ, nič drugega ne more biti.

Argumenti so se menjali, butali drug ob drugega, se izpodbijali, ostrili in niso dovedli nikamor. Hoteli so vedeti tudi moje mnenje, a jaz sem dejal le, da ne vemo nič drugega kot da nič ne vemo. Kaj pa je življenje sploh? Nerešena uganka. Morda jo kdaj uganejo, do slej je niso. Le kako naj si mislimo življenje brez telesa? Brez možganov ne moremo misliti, brez srca ne moremo čutiti. Kako naj se loči duh od telesa, pa vendar živi, misli, se premika? Morda je mogoče, ampak ne po tem,

kar nam je znano. Nič drugega ne moremo kot priznati, da vemo zelo malo in še tega, kar vemo, ne razumemo dovolj.

Gledali so me, kimali in odkimavali in videl sem, da jim je bilo moje priznanje nevednosti čudno.

Naposled je Šterle vprašal Marlina, kaj bi dejal on. Marlin dotlej ni bil izpregovoril nobene besede. Bil je krepak mož srednjih let; komaj bi mu jih prisodil več kot pet in trideset. Le v njegovih očeh je bilo nekaj, kar se ni vjemalo s tem, nekaj kakor pričanje neskončno dolge izkušnje in odtod izvirajočega nenavadnega spoznanja. Ta večer je bil vtis še močnejši, nemara zato, ker je bil ves čas globoko zamišljen kakor da je v duhu odsoten. Bil je strojnik v veliki tovarni, a na videz je bil bolj podoben umetniku. Govoril je počasi kakor da presoja v mislih vsako besedo, preden jo izreče; ni jih naglaševal, a včasih je bila v njih silno prepričevalna moč, kadar je govoril o predmetu, ki ga je jemal resno. Čital je, kadar koli je imel časa in tovariši so ga včasih dražili zaradi tega. Tedaj se je dobrodušno smehljajal. Rojen je bil tukaj, družil se je pa največ s svojimi rojaki, dasi se ni izogibal družbi drugih narodnosti, če je nanese tako.

Ko ga je Šterle naslovil, je bilo kakor da se je zdramil. Pogledal ga je z dolgim pogledom, da se je zdelo kot da gleda vanj in skozi njega daleč nekam v neskončnost. Potem je počasi s tihim, enakomernim glasom odgovoril:

“Strinjam se z Rogozom, da smo veliki nevedneži. Vsi bi radi vedeli več, a vedno je stena pred nami. Tudi če izpulimo vesoljstvu nekoliko njegovih skrivnosti, smo napredovali le za korak. Stena se je nekoliko odmaknila, ni pa izginila. Nekateri se potolažijo s tem, kar jim povedo drugi, ki se vedejo kakor da vedo vse in podpirajo svoje nauke s tem, da je tako zapisano. Drugi opazujejo v večnih knjigah protislovja in nemožnosti, pa rijejo, rijejo in včasih najdejo kaj, do konca pa še nihče ni prišel, najmanj tisti, ki si olajšajo vso reč s tem, da enostavno zanikajo vse, kar jim ni všeč.”

Pomolčal je. Šterleta je pa to le nagnalo, da je silil dalje.

“Pa vendar, Jernej, moraš imeti kakšne misli o teh rečeh.”

Obrnil se je do nas za pomoč: “Kajneda, vsi želimo, da nam Marlin pove, kaj misli o duhovih.”

Prikimali smo, vedoči, da sicer tudi mi ne bi bili imeli miru.

Marlin je zmajal z glavo.

“Koliko je vredno, kaj mislim in česa ne mislim o tem? Če jih ni, a jaz verjamem vanje, se ne bodo zaradi tega porodili; če so, pa jaz ne verjamem vanje, ne bodo izginili. — Ne, v duhove ne morem verjeti. Če ni s smrtjo končano vse, in neizpodbitnih dokazov nimamo ne na eno, ne na drugo stran, tedaj se ne more pričakovati, da bi narava po smrti uganjala z nami take burke. Strašit žive ljudi, rožljati z verigami po gradovih, premetavati pohištvo — če bi bilo kaj takega mogoče, bi bil ves svet in vse življenje ogromen nesmisel. V vesoljstvu je pa toliko pravilnosti, da ni nobene podlage za tako absurdnost.”

“Ti torej nič ne veruješ,” je povzel Petrič, ki je bil že nekoliko zlovoljen, ker je s svojim razlaganjem povsod naletel na odpor.

“Verovati morem le to, o čemer sem do dobrega prepričan in prepričanja ne more biti brez dokazov. Verjamem vse, kar je znanost dognala, če sem izvedel za to. Ne vprašaj me o Einsteinovih naukih, ker jih ne razumem. Ampak da se zemlja suče okrog sonca, da znajo astronomi izračunati sončni mrk, da se brez staršev ne more roditi otrok, da so iz ene rastline razvili nešteto oblik — to so vse reči, ki jih lahko razumem, ker ne presegajo mojega uma in mi jih znajo dokazati.”

“To je vse visoko” je zagodrnjal Petrič, “toda jaz ne govorim ne o duhovniški, ne o profesorski veri. Človeku, ki ga poznam in mu lahko zaupam, verjamem, kdor me je že opeharil, mu pa ne. Zakaj ne bi verjel Adamiču, če govori o duhovih?”

Za hip se je zasvetilo v Marlinovih očeh.

“Tudi jaz verjamem Adamiču, da mu je Vanka povedal, kar je doživel, zakaj tudi kar se doživi v domišljiji ali v podzavesti, je naposled doživetje. Adamič pa ne pravi, da je sam videl duhove, temveč da je odšel kot agnostik, to se pravi, da ne more razlagati dogodka. Jaz ga tudi ne bi mogel. Razmišljam lahko o njem, ugibam, kako je mogel slikar doživeti tak privid, ampak ugibanje ni razlaganje in ni verovanje.”

Petrič je zamahnil z roko, a tisti hip je pozabil na vse in zaklical: "Miš!"

Ta nenadni vzklik sredi resnih pogovorov je bil tako komičen, da se je vse omizje, izvzemši Marlina, na glas zasmajalo.

"Miš! Kjer so jedi, so miši." — "Pa da ni strahov! Glejte ga, kako se je ustrašil."

Tako so se norčevali. Šterle je pa vprašal: "Kje si jo videl?"

"Kaj bi se smejali kot norci? Tam le na stolu je bila. Z vrh naslona je skočila dol."

"Kako vruga bi mogla miš priti na vrh naslona? In po kaj?"

Tudi meni se je zdelo čudno, dasi ne nemogoče.

"Videl sem. S svojimi živimi očmi sem videl, kako se je zmuznilo dol. Nič drugega ni moglo biti kot miš."

"No, pa če je bila, pod krilo ti ne zleze."

V jezi je Petrič zopet zamahnil z roko — in zazijal. Šterle je slučajno imel oči uprte v prazni stol na strani in se je tako zakrohotal, da se je moral prijeti za trebuh.

"To so strahovi," je zaklical, ko je prišel do sape, "strahovi kakor ta miš. Stol je svetel kakor ogledalo in ko je Petrič zamahnil, se je njegova roka zazrcalila pa je bilo videti kot da je nekaj bliskoma zdrknilo ob naslonu dol. Tako vidijo ljudje miši in strahove."

Trajalo je precej časa, preden se je družba umirila in pozabila na intermezzo. Petrič se je menda bal, da bi se kdo vrnil k miši, pa je zopet naslovil Marlina. Topot je miril svoj glas in vprašal nekako kakor učenec, ki prosi učitelja za pojasnilo.

"Pa kaj vendar misliš o življenju po smrti? Ne pravim, kaj da veruješ, le kaj misliš."

Marlinovo oko se je zmračilo in tista trpkost, ki je včasih tičala v globočini njegovega pogleda, se je še poostrila. En trenotek se mi je zdelo, da je vsaj sto let star, dasi mu je lice ostalo mlado in čelo gladko. Pa je izpregovoril:

"Veliko vprašuješ, skoraj toliko kolikor sem se sam izpraševal. Ugibam, ampak rad ne govorim o tem. Ali je smrt zadnji amen, ali je kakšen atom, ki ne umre z ostalim telesom in nosi življenje dalje? Ali je um energija, večna kakor snov, prihajajoča iz nje in prehajajoča vanjo? Ali — pa kaj bi ponavljal vsa vprašanja, s katerimi so večje glave od moje silile v

Veliko skrivnost, pa niso dobile odgovora. Če—"

Ustavil je besedo kakor da je zašel predač.

"Če?"

Sedaj je bil Šterle tisti, ki je z očmi prosil za nadaljevanje. V duhu smo ga vsi podprli. Marlin se je očitno boril sam s seboj in nihče ne bi mogel vedeti, kako hud je bil boj. Na posled je začel kakor da govori v mogočnem gozdu ali v brezmejni puščavi.

"Če ostane kaj našega, kadar zdravnik dožene, da smo znanstveno mrtvi, tedaj je mogoče, da so budhisti v tej stvari uganili več kot mi."

"Budhisti?" se je začudil Šterle.

"Da, Indijci, Tibetanci in drugi narodi v Aziji."

"Pa kaj pravijo oni?" je vprašal Petrič.

"Da se človek nanovo rodi."

"Kaj? Da smo vsi že bili na svetu?" je vzkliknil Torin, ki je navadno rajši poslušal kot govoril. "O tem bi morali vendar kaj vedeti," je dodal neverujoči Tomaž.

"Zakaj?" ga je zavrnil Marlin; "Ali nisi pozabil ničesar iz svojega — če hočeš, iz svojega sedanjega življenja? O prvih letih svoje mladosti ne veš nič. Doba, ko si bil v materinem telesu, je zate kakor da je ni bilo."

"Pa zakaj," je posegel vmes Petrič, "zakaj bi mislil, da imajo prav?"

"Pravim, da utegnejo imeti prav, če smrt res ni zadnji zaključek. Tako misli dosti modrih ljudi, katerim se ne morem rogati."

"Kako da misliš ti, da je kaj takega mogoče?" je vprašal Šterle.

Nekaj neskončno mučnega je preletelo preko Marlinovega obraza in mene je v srcu zbolelo, kakor da je njegova muka preletela v moje prsi. Z dlanjo si je pogladil čelo in potem zamahnil z roko pred očmi kot da hoče pregnati senco. Pogledal nas je po vrsti in opazil sem, da smo se vsi zresnili.

"Kako da mislim tako? — Smejte se, če morate, jaz vam povem, česar še nikomur nisem povedal. Sam imam pogostoma občutek, da sem že bil na tem svetu in zadnje čase se ponavlja vse bolj često. Dosti je ljudi, ki trdijo, da se natančno spominjajo na svoje prejšnje življenje ali celo na več življenj. Jaz ne pravim tega. Le občutek imam in včasih je

tako močan kakor da me hoče prepričati. Kraje vidim, kjer nisem bil nikdar, pa bi jih lahko opisal kakor mesto, kjer sem bil rojen. O, nisem bil Salomon kakor tisti konj, ki je baje znal govoriti s kopitom in reševati računske naloge kakor profesor. Kmečki hlapec sem bil. To ni moglo biti v Ameriki, ampak v popolnoma drugem kraju. Marsikaj je zelo nejasno. Ampak kadar pridejo te sanje — če so sanje — vem, da se mi je zgodila velika krivica. Jaz pa sem bil prepričan, da imam prav in verjel sem v pravico kakor v svoje življenje, kakor v kmetijo, ki sem jo bil obdeloval.”

Meni je zastajal dih. Rad bi bil vzkliknil, pa nisem mogel dati glasu od sebe.

Marlin je nadaljeval:

“S tem trdnim kmečkim prepričanjem sem šel iskat pravico. Tam so imeli urade in sodišča kakor tukaj in trkal sem na vsaka vrata. Razlagal sem z najlepšimi besedami, kar sem jih imel, vsi so mi pa odgovarjali, da se motim, da po postavi nimam prav in da jih le nadlegujem. Kako naj bi mi to šlo v glavo, ko je bila pravica moja? Daleč v velikem mestu je bil pa najmogočnejši gospod, cesar, oče narodov, zaščitnik vseh, ki se jim godi krivica. Daleč je bilo tja, a napotil sem se, zakaj pravica je sveta in cesar jo mora čuvati. Prišel sem do velikega mesta, do mogočnega vladarja ne. Cesar ne more sprejemati vseh svojih otrok. Kdo pa sem jaz, da bi me, kmečkega hlapca, pustili v sijajni dvor? Sodišča sodijo o pravicah in krivicah in če se ne pobere . . . Nisem se pobral, pa so me uklenili in odgnali odkoder sem prišel. Nebesa so se zrušila pred mojimi očmi. Pravice ni na svetu! . . . In če je ni . . . če je ni . . . Kaj bi še. Kadar prevzame človeka pravična togota, da mu kipi v prsih in v glavi, mora prekipeti. Postal sem maščevalec in sem zažgal. Mene krivičnika so pa pravičniki pahnili v ogenj.”

Obmolknil je in bil je videti kakor mož, ki se mu v kratkih minutah obnovi vse neskončno trpljenje trudapolnega, razočaranega življenja. Njegov pogled je bil uprt v daljavo in zdelo se je, da prodira stene in hribe.

“Hlapec Jernej!” je zašepetal Šterle.

Marlin ga je komaj pogledal.

“Seveda, Endru mi pravijo, ker ne znajo izgovarjati mojega imena, ampak Jernej mi je ime po pravici. Jernej, Jernej, silno si se

motil, mi je nekaj pošepetalo, ko so me prvič obšle te sanje — recimo, sanje. Napačno pot si izbral v svojem neznanju in drugače se ni mogla končati. Na milijone jih je, ki trpe krivico in malo kdo najde pravico, če jo išče sam in prosi zanjo. Vsi, vsi morajo vstati kakor en mož in jo zahtevati in se bojevati zanjo. Če nimajo pravice vsi, je nimaš ti — Jernej, priboriti si je treba pravico in v boju zmaga moč. Vsi, Jernej! Zapomni si, vsi!. . . Zato silim v tovariše, zato jih nadlegujem, skušam združiti, želim prepričati, da nevednež ne more najti prave poti. Kadar bodo vsi razumeli in vsi hoteli, ne bo požiga in nihče ne bo vržen v ogenj. Pravica, Jernej, bo zate in za vse.”

Molk je zavladal. Sami smo bili, vsi drugi gostje so že odšli. Vsem nam je bilo čudno pri srcu. Začeli smo vstajati.

Marlin je segel po klobuku in kakor mimogrede omenil: “Konec tedna se pa poslovim od vas.”

“Posloviš?” smo vzkliknili vsi kakor v zboru.

“Kaj?” — “Kam?” — “Zakaj?”

Tako iznenada je to prišlo.

Z neskončno mehkim glasom je odgovoril:

“Nekje se bojujejo za pravico. Bojujejo se zoper krivico, za katero besede niso dovolj močne. Z golimi rokami so se bojevali zoper puške in topove, za svoje žene, za otroke, za pravico vseh, za svojo in za našo pravico. Kadar bom med njimi, se mi v dušo vrne mir. Pripravljeno je vse, listek imam, čez teden dni se odpeljem v Španijo.”

Vsa nekdanja trpkost je izginila iz njegovih oči, žarki so se razlili iz njih in zdelo se mi je, da mu obraz žari od skrivnostnega ognja.

Drugi teden smo na postaji segli Jerneju v roko in komaj smo obvladali svoje glasove, da smo mu mogli zaželeli srečno pot — in zmago. . .

Buri v južni Afriki so imeli navado, če je fant obiskal deklo, da je prižgala svečo. Kadar je dogorela, je bil zanj čas, da se je poslovil. Če ga je rada imela, je vedno prižgala dolgo svečo, če ga pa ni marala, je poiskala najkrajšo, ki jo je mogla najti.

“Saj je nisem užalil. Dejal sem le, če bi pogledi ubijali, da bi bil samomor, če bi pogledala v ogledalo.

Tvoja duša, Dunaj...

Dunaj, Dunaj, siva žalost tvoj preveva gosti
zrak.

O poldnevu čuti srce mesto sonca težek mrak;
v listju lip in brez in hrastov žalostinka šelesti,
čudna peza kakor svinec tlači, stiska in duši.

Kakšen veter je odgnal ti lahkih vil veseli roj?
Ti meščan, zakaj si brišeš tiho s čela mrzel
znoj?

Kaj, dekle, utiraš solzo pa le siliš se na smeh?
Saj mladost je čas pomladni, radost ni zločin
ne greh.

Dunaj, bil si nemško mesto, nekaj pa si le bil
naš;

mnogih narodov sinove ti za svoje zdaj imaš,
mehke naše melodije še kot dunajske žive,
dela naših rok premnoga tvojega duha slave.

Ko smo zbogom ti dejali, šli zalivat svoj smo
vrt,

vednar ob spominu nate v naših dušah ni bil
črt;

blage želje so spremljale novega ti žitja pot,
čut imel za tvoje boli še je v naših srcih kot.

Ko spominjam dni se starih, vaše igre vidim
spet;

bili ste ob njih otroci, zank, pasti ni skrival
svet.

Slišal sem vas, ko ste peli, kipel k nebu vam je
glas,

ptiči v gajih in vrtovih so učili se od vas.

Videl sem ljudi pri delu — gladko teklo je od
rok;

če trdo je včasih bilo, ni ga spremljal siten
stok.

Mojstre priča stavb lepota, duh, ki v mramorju
živi,

iskra, ki v potezah rahlih, v harmoniji divni tli.

Vire čuval si modrosti, vedi si domove dal,
tujec kakor domačin je znanja tam zaklad
iskal.

In umetnost je cvetela, najkrasnejši dar bogov,
stvarjala bogastva silna, svet odpirala nam
nov.

Kadar po dvorani svetli Straussov valček je
zapel,

bajke vse so oživele, vrt, poln rož vam je
vzcvetel;

Donava, široka reka, bila modra je zares,
vse skrbi pogнал v pozabo kakor tajen čar je
ples.

Če krivičnost pokazala je železno svojo pest
in hotela zadušiti ljudske je svobode vest,
vstale trume iznenada črne so na vseh straneh
in mogotcem pokazale, da pravica ni na tleh.

Lahkoživnost izpuhtela kot sopara je tedaj,
tlak po Ringu je odmeval, grom je polnil širni
kraj,

boji besni so se bili, kamen mnog je še krvav,
groza trla je tirane vpričo silnih teh poplav...

Kaj zasenčilo je, Dunaj, nekdanj vedri tvoj
obraz?

Kaj li skrivaš, da leden ti spreletava dušo
mraz?

Slišal sem fanfare močne, "heil" in "hoch"
donel je klic,

da odmevalo je silno tja do Dunajskih goric.

In zastave so vihrale in kazale čuden križ,
vse odevale so mesto, da pogled ni videl hiš.

A korakale so čete — ne vojaki iz mesa;
dvigala so se kolena kot podobam iz lesa.

Tvoji bratje, rešeniki, ki jih sever je poslal;
ti pozdravljaj si jih glasno, ko je šel za valom
val.

Zdaj so bratje gospodarji, njih beseda je ukaz,
odrešenje je trinoštvo, njih darilo tvoj poraz.

Tvoji so otroci hlapci, brat jih suje in peha,
tuje šege jim prinaša, kletve le za njih ima.

Videl starčka na kolenih sem, ko mil je cestni
tlak,

"šturmar" z nogo ga je brcal, bočil prsa kot
junak.

Pa stoji pred hišo človek, lice kremži mu gorje
in ponavlja: "Žid sem, žid sem, zaničujte me,
ljudje!"

Tam pa spet skoz zadnja vrata krst odnesli
zdaj so pet —

smrt storila je družina, ker postal prekrut je
svet...

Stari Štefan pač stoji še, drevje v Pratru zeleni,
Donava še vedno teče — modra se vam več ne zdi.

Klenkajo zvonovi votlo, ki slovesno peli so,
valček je izgubil čar svoj, a modrost na trgih žgo...

Dunaj slavni, dom prešerni, mračne si doživel dni;

duša ti je obolela, tvoje srce krvavi;
krinko nosiš pred tiranom, da boleost bi svojo skrnil,
smeh taji naj, da pelina polno kupo si izpil.

Kadar tuga najsilnejša v bolna prsa se zaje,
dušo stisne, ko izdajstva iznenada se zave,
grabi jo trpin po sili, da bi muke zatajil,
s svojo bolje bi junak se v najtemnejši kot zaril.

Danes brani se svoboda — zoper puško gola pest;

jutri zdrami klic njen glasni dremajočih ljudstev vest.

Kakor Krist iz groba teme vstane silni mučenik,

zmago pelo bo človeštvo, v prahu ležal bo malik.

Pa so muke nadčloveške, silne kakor dinamit... Videl sem vojščaka v krčih — ni priznal, da je pobil,

a naenkrat ga je streslo, kot otrok je zaihtel... smrten sunek mi srce je ob pogledu tem zadel.

Tvoja duša zdaj, izgnana, plava v zraku in ječi; s sabo vzela je spomine na nekdanje slavne dni; po palačah so le sence, v srcih srd le in bridkost,

kruh vsakdanji ti je tuga, a pijača je grenkost.

Trpi, Dunaj in potrpi — sonce še ugaslo ni.

Bolno je srce človeštva, nada vendar v njem živi.

Mnogi rod trpi krivico, a junaki se bore — tam na vzhodu, tam na jugu svetli meči se vihte.

Ljudje z dvema domovinama

IVAN JONTEZ

O SEM se sredi avgusta 1926 l. odpravljaj na dolgo pot v Kanado, mi je bilo pri duši zelo težko. Toliko da se nisem razjokal, ko sem se poslavljaj od rodne Gorenjske, od njenih polj in gozdov in planin in snežnikov, ki so v mojih očeh tvorili najlepšo pokrajinsko sliko na svetu. In tiho glodajoča, nikdar mirujoča bolečina, domotožje imenovana, me je potem vztrajno spremljala na mojih potih po kanadskih prerijah, pragozdih in mestih in le počasi, zelo počasi je ponehavala, popolnoma ponehala pa nikdar.

Pet let pozneje sem se, po daljšem obisku v drugič poslovil od naših krajev, toda to pot

me ni težila žalost in srce mi je bilo za čuda lahko. Sprememba je bila kot noč pa dan; in samo pet kratkih let je bilo treba, da je prišla! Kaj jo je povzročilo?

Sprememba osebnih odnosov do domovine in tujine. Leta 1926. sem zapuščal domovino, ki sem jo poznal in ljubil in kjer sem imel znance in prijatelje ter odhajal v neznano, mrzlo tujino, kjer nisem imel nič svojega, ki mi je bila vsa tuja; in pet let pozneje sem se vračal v deželo, ki mi je bila znana, kjer sem bil zdaj doma, kjer sem imel svojce in polno znancev in prijateljev, dočim v domovini nisem več imel ničesar: ne doma ne svojcev in nič drugega, razen mladostnih spominov, ki

pa tudi niso bili vsi veseli. Vrh tega je vladala v Jugoslaviji diktatura in človek je vedno moral prst držati na jeziku, če ni hotel imeti neprilik s strogimi oblastmi, dočim smo imeli v Ameriki demokracijo.

Mislím, da je bilo spríčo tega popolnoma razumljivo in opravičljivo, da sem ob pogledu na kip Svobode pred newyorško luko vzhičeno vzkliknil (na krovu starega Leviathana, ki ga ni več):

“Pozdravljena! Zdaj sem spet doma! . . .

Orjaški Leviathan je pa imel na svojem krovu še več naših slovenskih Amerikancev, s katerimi sem se bil seznanil spotoma in so z enakimi veselimi občutki pozdravili ponosno čuvarico vrat v Ameriko. Iz pomenkov ž njimi sem bil razbral, da so se vračali nekam razočarani: na obrazih sem jim videl zapisano, da so bili šli v stari kraj nekaj iskat, a pričakovanega niso našli. Kaj? Tega niso vedeli. Meni so ta srečanja, ti pomenki dali idejo in podlago za povest “Razklane duše” (Ameriški družinski koledar, 1935), v kateri sem skušal naslikati notranjo razdvojenost našega izseljenca, ki je bil primoran poiskati si eksisten-co v drugem svetu, od tistih mal pa ni več ves ne tu niti tam: je v Ameriki in zadovoljen ž njo, vendar se mu v skritem kotičku duše često pritajeno oglasi hrepenenje po “starem kraju;” in če posluša ta glas in gre pogledat v deželo svoje mladosti, je brž razočaran in si zaželi čim prej nazaj, v Ameriko. . . Ko se vrne, je nekaj časa zadovoljen, potem začne pa spet nekaj glodati v njem . . .

Često se zgodi, da vam kak znanec pove, da je sanjal o starem kraju. Kar je pri tem najbolj zanimivo, je neka posebnost teh sanj: vsi moji znanci, ki so mi pripovedovali o takih sanjah, so zatrjevali, da jih je potem, ko so se (v sanjah) znašli v stari domovini, v domačem kraju obvezela silna bojazen, da se ne bi mogli — vrniti v Ameriko! . . . Tudi jaz poznam to bojazen iz sanj. . .

Vse to ima v mislih Martin Prosen, v “Razklanih dušah,” ko pravi: “Našim otrokom bo lažje . . .” Da, njim je lažje, ker jih ne muči ta čudna notranja razklanost, ker poznajo samo eno domovino, ne dveh, kakor mi, priseljenci, ker jim ne “odpeva dvoje domovin,” kakor poje Ivan Zorman v pesmi “Izseljenec”:

*“Zdaj mu odpeva dvoje domovin
in med obema se mu tre življenje,
k obema vabi, kliče hrepenenje—
v obeh je zemlje sin brez korenin.”*

Ta notranja razklanost pa ni samo posledica nekega optičnega hrepenenja po rojstni pokrajini in znanih obrazih iz mladih dni, temveč ima mnogo globlji vzrok.

Res je, da je slehernemu človeku, tudi največjemu kozmopolitu najdražji tisti kotiček na našem planetu, kjer je preživel svoja detinska in mladeniška leta in v tujem svetu hrepeni po njem. Vendar bi tako hrepenenje ne moglo povzročiti notranje razcepljenosti, če bi bilo zgolj optičnega značaja — zadeva oči. Tudi drugi kraji so lepi, nekateri tudi lepši od rojstnega kraja. In spomini na mlada leta vzbujajo sentimentalne misli tudi doma, v rojstnem kraju.

Našega človeka v Ameriki razdvaja nekaj drugega: on čuti, zavestno ali podzavestno, da je bil tamkaj, v rojstni deželi, sestavni del naroda, ki si je bil pridobil svoj prostorček pod soncem, na katerem stoje spomeniki njegove preteklosti, na katerem si ustvarja svojo bodočnost; dočim je tu, v svoji novi domovini zgolj sveže gnojilo na novi njivi, na kateri poganjajo klice nove setve — novega naroda. . . Tisto, kar je bil in kar bi bil, da ga ni boj za obstanek pognal v tujino, mora tu polagoma pozabiti . . . Torej je tisto, kar ga na skrivaj često zapeče, prav za prav obžalovanje, ker smo primorani, odrekati se vedno bolj svoji narodni identiteti. Dedščini svojih dedov se pa nihče ne odreče brez obžalovanja. . .

Sicer pa povprečnemu priseljencu ugaja v Ameriki, tako ugaja, da se boji, kadar ga sanje poneso v stari kraj, da se ne bi mogel več vrniti; in ta bojazen je pristna. V Ameriki se je udomačil, se sprijateljil ž njo, ker mu je nudila boljše pogoje za obstanek in več prilike za uspeh, več prostosti in demokratičnosti kakor stara domovina. Še posebej se mu je priljubila ta dežela zaradi demokratičnosti, (ne istovetiti s politično demokracijo!) s katero so prepojene brez malega vse njene ljudske plasti. S to demokratičnostjo ga je hitro pridobila zase, saj je bil, zavestno ali podzavestno, upornik proti nedemokratičnosti, ozkogrudnosti in stoterim drugim omejitvam starega sve-

ta. Tako je postal ta naš izseljenec prav dober Amerikanec.

To pa ne pomeni, da je slab Slovenec, kakor ne more pomeniti omenjena njegova notranja razklanost, da je slab Amerikanec. On je res postal dober Slovenec. Toda mož je realist in ve, da mu sentimentalni vzdihni ne morejo pomagati, ker je tisti hip, ko je prestopil prag te dežele, sprejel pogodbo, postati seme in gnojilo novega narodnostnega drevesa... Svojega slovenskega porekla, svoje slovenske duše ne taji in tudi nihče tega ne zahteva od njega; slovenska govornica mu je še zmerom draga in kulturne dedščine, ki jo je bil prinesel s seboj, ni nikdar nehal gojiti in jo še goji, da bodo njegovi otroci obdržali vsaj nekaj dobrih zrn in z njimi oplodili to veliko ameriško kulturno njivo, da ne bo usahnilo vse, kar je dobrega in lepega prinesel s seboj; in svoje rojstne domovine se spominja z ljubeznijo in tudi pomagal ji je vedno rad, če ji je le mogel; pa tudi krepkih, živih vezi s staro

domovino si je vedno želel — takih vezi, ki vežejo ljudi enakih stremljenj, kmeta s kmetom, delavca z delavcem, ne izumetničenih, prisiljenih vezi, kakršne mu včasih ponujajo razni uradni in neuradni "predstavniki" slovenskega ljudstva. Kdo bi mu torej mogel po pravici očitati, da je slab Slovenec?

Toda on ima svoj dom v Ameriki, tu ima svoje otroke — vse; in tu je tudi pripravljen prostor za njegov grob. Ali je torej moglo biti drugače, kakor da je postal dober Amerikanec in postavil interese svoje druge domovine v prvo vrsto? Drugače ni moglo biti!

In naš slovenski Amerikanec se tega dobro zaveda. Zato se ne cmeri, kadar v tihih nočnih urah zafrfotajo okrog njega mladostni spomini, temveč kot človek, ki hoče biti prav tako pošten tudi s seboj kakor z drugimi, realistično ugotovi:

"Ni moglo biti drugače... Toda našim otrokom bo lažje!..."

Rakova naprednost

PHILIP LA FOLLETTE nastopa. Pred kratkim je povedal ameriški javnosti, da je težko pričakovana tretja stranka pod imenom Narodna napredna stranka ustanovljena. Koliko ljudi je bilo, ki so jo "težko" pričakovali, ni lahko povedati. Kapitalistično časopisje je pač dolgo o njej ugibalo; lahko bi se reklo, da je imela stalno mesto v njem, ne le odkar so se začele množiti revolte v demokratični stranki, tudi ne še le, odkar je Roosevelt razglasil svoj "New Deal," ampak skoraj od tistih časov, ko sta republikanska in demokratična stranka vzele monopol na politiko v deželi. Takih "tretjih" strank je bilo toliko, da jih menda nihče ne ohrani vseh v spominu. Komu se danes še kaj sanja o "Locofocojih," "Free Soilerjih," "Know Nothingih," "Blue Light federalistih," "Anti-Masonih" i. t. d.? Tisti, ki niso premladi, se še spominjajo na Rooseveltove "Bull Mooserge," ki niso Teddytu Rooseveltu prinesli nobene politične koristi, nehote so pa Wilsonu pomagali do lepe zmage. Sicer niso te "tretje" stranke zapustile nobenega sledu v ameriški

zgodovini. La Follette ima kajpada več upanja, kar je pokazal s krepkimi besedami na radiu. Koliko je podlage za tako upanje, pokaže seveda še le bodočnost. Z močnimi besedami ni opravljeno vse in samozavest ni garancija uspeha.

* * *

Da je v Ameriki precej politične nevednosti, se ne more tajiti. Ampak od ljudi, ki se smatrajo za voditelje in razlagatelje, bi se smelo pričakovati, da bi priznali vsaj tista dejstva, ki so popolnoma očitna. Kdor koli je glasoval pri zadnjih volitvah — in tudi pri raznih prejšnjih — se še spominja, kakšni so bili volilni listki, na katerih ni bilo sicer nobene tretje stranke, ampak jih je bilo več kot jih gre na prste zdrave roke. Nekateri stranke se pač pojavljajo le pri volitvah in tudi človek, ki se res zanima za javno življenje, komaj kaj ve o njih. Toda poleg njih so druge, ki jih ni mogoče kar meni nič, tebi nič prezreti, stranke, ki se niso porodile včeraj, ki živijo med ljudstvom, ki imajo načrtane cilje in programe in ki igrajo kolikor toliko politične

vloge. Ne gre v vseh slučajih le za število pristavev ali volilcev. Če bi to veljalo, bi se morala republikanska stranka po zadnjih dveh nacionalnih porazih smatrati za mrtvo; pa se vendar ne more tajiti, da ima še vpliva, četudi se ne more nikjer opaziti, da bi bil koristen. Priznati se mora pa tudi drugim strankam, da so žive in da se čuti njih vpliv. Socijalistična stranka prav sedaj po številu ni orjaška, toda za seboj ima zgodovino velikega pomena in dasi nikdar ni bila več kot manjšina, je njena ideologija pogostoma tudi v tej deželi kazala pot. Njeni odsevi se lahko najdejo v Wilsonovih točkah; predlog za Ligo narodov je bil poizkus, četudi slaboten, da se ustvari ena, ves svet obsegajoča enota in prav zato so jo reakcionarji v Ameriki tako strastno pobijali, da je dežela, iz katere je izšla ideja, ostala izven njene zveze in nosi prav zaradi tega ogromen del odgovornosti za protidemokratski razvoj v Evropi in po svetu sploh. New Deal se je učil ob minimalnem programu socijalizma, le da se ni upal napiti tudi socijalistične odločnosti. Stranka s takim ozadjem se ne more utajiti, dokler se sama ne razide. — Zdelo bi se, da mora biti v Zedinjenih državah tudi Komunistična stranka, saj so kapitalistični listi vsi polni komunističnega lova in pogostoma je človek po njihovi pisavi komunist, tudi če sam ne ve tega. — Precej časa imamo že Delavsko-kmečko stranko, ki se tudi z mižanjem ne odstrani; njena politična moč v Minnesoti nikakor ni majhna, v kongresu je zastopana, torej očitno živi. Celotna mlada Delavska stranka v New Yorku je pri nekaterih volitvah odločilno vplivala.

Zakaj torej vedno govorjenje o "tretji" stranki, ko bi v resnici vsaka nova stranka morala biti šesta, sedma ali osma?

Zato, ker je treba ohraniti misel, da štetja le "prvi" dve stranki, republikanska in demokratska kakor v Angliji konservativna in liberalna. Treba je neprenehoma govoriti le o teh dveh strankah, ker bi se sicer utegnilo zgoditi, da bi ljudstvo krivoversko začelo verjeti v možnost kakšne druge in — drugačne stranke. Tretja stranka more biti zaradi tega le tedaj priznana, če stoji bistveno na enaki podlagi kakor prvi dve, če varuje kapitalizem in njegov "red" in tiste "tradicije," ki jih po krivem imenujejo ameriške. Če se La Fol-

lettu posreči res kaj narediti iz stranke, o kateri pravi, da je že ustanovljena, kar se pa mora šele dejstveno pokazati, bo priznana kot "tretja stranka," — iz omenjenega razloga.

* * *

La Follette je bilo v ameriški politični zgodovini simpatično ime. Oče je bil krepak bojevnik za to, kar je smatral, da je prav in mnogi so ga imenovali rdečkarja. Sinova sta se večkrat postavila na očitno demokratično stališče in sta naletela na ostro nasprotstvo v reakcionarnih krogih. Ko so prihajali glasovi o nameravani novi organizaciji in se je ime La Follette spravljalo v zvezo z njo, je bilo pričakovati, da ustvari nekaj, kar se bo osnovno razlikovalo od "starih strank" in bo resnično napredno. Vsi, ki so mislili tako, so sedaj temeljito razočarani, zakaž nova stranka je pač po imenu progresivna, stvarno je pa ne le konservativna, temveč v nekaterih ozirih naravnost nazadnjaška. Soditi jo more človek le po programnih besedah njenega ustanovitelja in te so bile vse prej kot progresivne. Philip La Follette se tega najbrže ne zaveda in se nemara res smatra za naprednjaka, prav to ga pa dela popolnoma nesposobnega za voditelja stranke, ki naj bi bila napredna.

Treba je precej brskati po tem "naprednem" programu, preden se najde, kam kaže njegova pot, zakaž če je La Follette — menda iz "taktičnih" vzrokov hotel ostati nejasen, se mu je to precej posrečilo. Dosti stavkov je takih, da ne povedo nič določnega in čitatelj, če se mu ljubi, jih lahko obrne sem ali pa tja. Nobenega dvoma pa ni, da je platforma kapitalistično-individualistična, da se po njej na kapitalistično drevo lahko vcepi nekoliko malenkostnih reform, da pa o nobeni osnovni izpremembi ne more biti govora. To potrjuje vse, kar je v programu pozitivnega, zlasti pa njegovo stališče napram socijalizmu, ki ga je La Follette odpravil tako rekoč z zamahom roke. Označil ga je na kratko kot filozofijo, po kateri "naj bi se naplačalo delo in uspeh na enaki podlagi brez obzira na to, kar doprinese posameznik." Izkušnja — tako trdi La Follette je pokazala nevarnost nauka, da naj vsak dobi po svojih potrebah, namesto po tem, kar je doprinesel.

Če je to vse, kar zna povedati o socijalizmu, je obžalovati, da se postavlja na čelo poli-

tičnemu gibanju "napredne" barve, ne da bi se prej bolje poučil o idejah pokreta, ki je brez dvoma napreden. Po njegovi razlagi bi v socialistični družbi največji lenuh lahko najsičajneje živel, le če bi izjavil, da so njegove potrebe večje od vseh drugih. Tako enostavna ideja socialistične distribucije in dolžnosti posameznika vendar ni in kdor hoče uvesti novo strujo v ameriško politiko, bi moral vedeti kaj več predvsem o predpostavkah socializma in o njegovih izvajanjih iz teh predpostavk.

Da so mu resnično popolnoma tuje, se lahko spozna iz lepo zvenceh, ampak votlih besed, da bo stranka — "tako nam pomagaj Bog — porabila vso moč teh Zedinjenih držav, da vrne vsakemu Amerikancu priliko, da si pomaga sam. Potem naj plava ali pa utone."

Bilo bi lepo, ampak gospod La Follette bi nam moral povedati, kako misli in kako bi mogel doseči to. Prav tu bi mu študij socializma prav prišel. Kako naj si pomaga človek sam, če je gospodarsko popolnoma odvisen od volje tistih, ki lahko najemajo ljudi in jih prav tako lahko mečejo na cesto? Kako naj si pomaga sam, če izbruhne kriza, ki menda tudi wisconsinskemu guvernerju ni več neznan prikazen pa niti gospodar ne more več najemati, tudi če bi rad? Kako se more govoriti o prilikah, ko se pričinja neenakost že ob rojstvu? Ali bo nova stranka položila vsakemu amerišskemu otroku milijon v zibelko? Ali bo storila čudež, po zgledu ognjenih jezikov, da bodo vsi privatni podjetniki hoteli, znali in mogli ustvariti prilike, da bo vsakemu zdravemu človeku vedno omogočeno pošteno plačano delo ne glede na tehnične izpremembe, katerih v bodočnosti ne bo manj, ampak več kot doslej? Ali ima nova stranka recept, po katerem bo znala preprečiti venomer se ponavljajoče in vedno bolj zaostrene krize, pa nam ga ne razodene? To bi bila huda taktična napaka, zakaj tako zdravilo, katerega doslej še nihče ni iznašel, bi privabilo milijone pod zastavo nove stranke. Če pa nima take lekarne — in vse kaže, da je res nima — so vse lepe besede o ugodnih prilikah le pesek v oči in v tem se prav nič ne razlikuje od starih strank.

Sploh pa se zdi, da štejejo pri novem pre-roku le gospodarski talenti. Kdor zna sprav-

ljati denar na kup, naj plava; kdor ne zna tega, naj utone. Bilo je mnogo ljudi na tem svetu, ki so človeštvu koristili več od vseh Rockefellerjev in Morganov, pa si niso znali prihraniti dovolj za dostojen pogreb. Bili so izumitelji in učenjaki, umetniki in raziskovalci, katerim je človeška civilizacija dolžna več kot vsem kraljem in cesarjem na prestolih in na borzah, pa so bili več lačni kot siti. To mora biti po idejah nove stranke popolnoma prav, ker niso "znali plavati." Ne bi se pa upali trditi, da je to napredno in da je take vrste individualizem vreden ohranitve.

Program La Folletteove stranke pravi, da "ne more nobena vlada na svetu uspešno upravljati, regulirati in ravnati neštevilnih podrobnosti, ki so potrebne za zdrave družine in uspešno kupčevanje." S tem hoče pač povedati, da obsoja New Deal, ampak ne postavlja se vsaj za nekoliko korakov naprej, temveč gre nazaj. V tem oziru stoji na enakem stališču kakor Hoover ali Al Smith: Pustite privatne podjetnike pri miru, oni znajo te reči najbolje, ne vtikajte torej svojih prstov v njihove posle! — Ampak kako oni to res znajo, bi bil La Follette lahko opazil leta 1929 in potem, ko je bila — ob individualni svobodi gospodarskih mogotcev — prosperiteta neprenehoma za vogalom, pa je nihče ni mogel izvabiti od tam. Vodja stranke, ki hoče biti nova, bi moral vedeti ne le, da je bilo tako, ampak tudi, zakaj je bilo tako in zakaj bo zopet tako in zopet, dokler bo vladal kapitalistični sistem z njegovim "individualizmom" in "svobodo" — za izkoriščevalce, s svojim neizogibnim produkcijskim kaosom, s svojo absolutno nesposobnostjo, da bi prilagajal življenje izpremi-njajočim se razmeram.

S tega stališča so velepodjetniki lahko zadovoljni z novo stranko. Ampak če je pre-seteljivo, da se "progresivci" v načelu tako odločno postavljajo na kapitalistične fundamente, je skoraj nerazumljivo, da je prišel v njih program odstavek, ki bi delal čast Fordu in Girdlerju in ki mora hipoma odbiti vsakega mislečega delavca. Ta odstavek pravi: "Zgradili bomo plotove in utrdbe, da obvarujemo delavne producente napadajočih tolp." Po vsem, kar se godi zadnja leta, ne more biti o pomenu teh besed nobenega dvoma. "Delavni producenti" so podjetniki, ki ne trpe organiza-

cij delavcev, ki najemajo v času stavk profesionalne skebe, ki organizirajo svojo privatno "policijo" in zahtevajo od vlad, od redne policije, od milice vso protekcijo svojih krivičnosti. Njim bo torej nova stranka, če bi kdaj dosegla moč, gradila utrdbe, da jih brani od — organiziranih delavcev. Ti so seveda v jeziku reakcionarnih gospodarjev "napadalne tolpe."

Ali je La Follette sploh vedel, da je to v programu njegove stranke in kaj to pomeni? Človek bi rad verjel, da se je zgodila pomota, ampak po njegovem govoru, ki pač ne more imeti nobenih skrivnosti zanj, je to kaj težko. S svojimi lastnimi besedami je delavstvu dajal dobre nauke, v katerih ni bilo nič novega, a ki smo jih bili vajeni slišati ne od naprednjakov, temveč od najbolj zagriženih nasprotnikov organiziranega delavstva. Posladkal jih je sicer z nekaterimi frazami o dostojanstvu dela, ki so že stare kakor jezik, zatrdil pa je, da ni nasprotstva med delom in kapitalom, kar ne pomeni nič drugega, kot da bi tudi njegova stranka rada dobila glasove od kapitalistov in od delavcev. To pobožno laž ponavljajo vsi, ki bi radi odvrnili delavstvo od samostojnega političnega nastopa, ampak v resnico se ne izpremeni, tudi če jo izreče "prijatelj" delavcev. Kapital mora izkoriščati delavce, ker sicer ne more obstati v konkurenci in delati profita; jasno je, da se izkoriščani delavci morajo braniti. Pa da ni nasprotja! La Follette nemara misli, da bo njegova stranka s kakšnim magičnim sredstvom naredila iz podjetnikov same "dobre" ljudi, ki bodo skrbeli za svoje delavce kakor "očetje;" toda če bi se nekoliko poglobil v socialno vprašanje, ki zanj navidezno sploh ne eksistira, bi kaj lahko spoznal, da ne odločuje srce, temveč sistem, v katerem je izkoriščanje neizogibno, tisti sistem, ki ga hoče njegova stranka braniti "s plotovi in utrdbami." Delavcem tudi očita, da vzdržujejo visoke cene in ne spoznajo, da je resnična prosperiteta osnovana na njihovem dohodku v cellem letu. La Follette se moti. Delavci so že davno spoznali, da jim nič ne pomaga, če imajo šest mesecev dobro plačo, potem pa šest mesecev nič. In pogostoma se tudi zgodi, da je komaj tri, štiri mesece sploh kaj plače, ne vedno dobre in potem vse leto nič. Kako mislijo novi "progresivci" urediti, da bodo vsi de-

lavci vsako leto dobili plačo, ob kateri bodo oni in njih družine mogle dostojno živeti? Vlada po njihovih načelih ne sme vtikati nosu v privatna podjetja, torej tudi oni, če bi prišli do moči, ne bi smeli ukazovati kapitalistom. Odkod naj pridejo prosperitetne plače?

Ves La Follettov program se odlikuje s tako nejasnostjo, s katero pa vendar ne more zatajiti, da prevladujejo — vsaj za enkrat — v stranki elementi, ki nimajo najmanjše pravice do imena naprednjakov. Oni "kratko malo nasprotujejo vsaki obliki pitanja ameriškega naroda po žlicah, najsi bodo ljudje na "relifu," kmetje ali delavci, trgovina ali industrija." Te besede se lahko obračajo na vse strani. Po zvoiku so velike, ampak njih pomen je sumnjiv in očitno je, da so naperjene proti podporam tistih, ki so brez svoje krivde zabredli v največjo bedo in katerim je družba dolžna pomagati. Da sta industrija in veletrgovina pitani po žlicah, bo La Follette sam komaj verjel. Če pa misli, da bi moral vsakdo živeti tako, da ne bi potreboval pitanja po žlicah, bi se tudi mi z njim strinjali, le da ni mogel nihče ne iz njegovega govora, ne iz platforme spoznati, kako naj se to doseže.

Besede so prav tako sumnjive kakor znak, ki si ga je izbrala stranka, ali pa ki ji ga je izbral La Follette. Čudno namreč spominja na Hitlerjevo svastiko — krog, v katerem je križ. Izrežite nekoliko kroga, pa imate nacistični znak. Ali je to le čuden slučaj? Pod tem križem postanejo dvojno sumnjive "naprednjaške" besede o zunanji politiki, katero stranka zelo megleno, ampak zelo deklamatorično osredotočuje v naslednjem odstavku:

"In naposled! Mi verujemo, da je bila ta polkrogla — vsa — prihranjena za končno usodo človeka. Tu je bil ogromen kontinent držan skozi stoletja v devištvu. Tukaj je bilo ukazano, da izdela človek zadnje dejanje v veliki drami življenja. Od severnega morja do južnega rta naj nobena tuja sila ne prestopi meja. Naša polkrogla je bila božansko določena, da razvije mir, varnost in bogastvo. Ostane naj nedotakljiva za ta sveti namen."

Mnogo svetosti in božanstvenosti v kratkem odstavku — ampak kdaj je vsemogočni Bog dal La Follettu in njegovim pristašem vso severno in južno Ameriko v oblast? Kdaj je "navdihnil" novo sveto pismo, po katerem

so Amerikanci izbrano ljudstvo? Ali naj na primer Kanada hitro pade na kolena in izstopi iz zveze Velike Britanije, ki je "prestopila svete meje?"

Doslej še nismo našli mnogo dokazov, da je človeštvo v Ameriki — na grobovih stotisočeri Indijancev iz časov "devišta" — drugače začelo odigravati "zadnje dejanje v veliki drami življenja" kot v drugih deželah; sploh se nam zdi neverjetno, da kdo že igra to zadnje dejanje. Tudi tistega miru, tiste varnosti in tistega bogastva za vse, o katerem deklamirajo, ne moremo najti — ne na celem kontinentu, ne v Zedinjenih državah posebej. Če sami nismo pokazali sposobnosti, da bi ustvarili

tak raj, po kakšni pravici smemo od ostalega ameriškega ljudstva zahtevati, da sledi našim poveljem?

Značilno je, da pozdravljajo — nekateri bolj, nekateri manj odločno — novo stranko stari republikanci, desničarski demokratje, vsi nasprotniki organiziranega delavstva in oni kolumnisti, ki jih je vedno najti na strani reakcije. Zdi se, da so oni našli največ jasnosti v vsem, kar je nejasno v voditeljevem govoru in v programu; resničnim naprednjakom torej ne bo ostalo nič drugega kot da obrnejo hrbet z masko progresivnosti zakrinkane reakcije in se postavijo napram njej na enako stališče kakor napram vsem drugim nazadnjakom.

Slava Čehoslovaški!

VSE DEMOKRACIJE sveta, one, katerih zastopniki sede na prvih mestih za mizo narodov in onih, ki jih komaj najdeš na zemljevidu, bi se morale globoko pokloniti in toplo zahvaliti mali Čehoslovaški. Mali državi, obkroženi na vseh straneh od sovražnikov, bi bilo komaj zameriti, če bi vpričo groženj navideznega velikana in po žalostnih izkušnjah drugih izgubila pogum in se fatalistično vdala u sodi. Trdnjava evropske demokracije ni zatrepetala od strahu, ko je Hitler začel zbirati nemško vojaštvo ob njeni meji, temveč se je brez zamude pripravila na odpor. In namesto nje se je ustrašil "velikan" in namesto o vojni začel govoriti o zidanju hiš.

Dne 22. maja je bila napetost v Evropi, ki tudi sicer ni vajena velike spokojnosti, odkar se je zajedel strup fašizma vanjo, na vrhuncu. Primerjati se more le z nervoznostjo, ki je vladala v času avstrijskega ultimata leta 1914. Dva "sudetska" Nemca sta hotela čez mejo. Obmejna straža ju je pozvala, da se ustavita, a ko sta namesto tega pohitela, je streljala. Oba sta bila mrtva. V normalnih časih bi bil to obmejen dogodek, sam na sebi žalosten, a najbrže brez političnega pomena. Lahko bi se primeril v vsaki deželi. Toda nemški fašizem ima svojo politiko in že davno poželjivo gleda čez češko mejo, ne v resnici zaradi ondotnega nemškega prebivalstva, tem-

več zaradi večjih želja, ki se ne morejo izpolniti, dokler je demokratska Čehoslovaška na poti. Nemcem na Češkem se ne godi tako slabo, da bi potrebovali kakšnega zunanjega "protektorja." Svobode imajo neprimerno več kot Nemci v Nemčiji. Prav sedaj se vrše po vsej državi občinske volitve in rezultati kažejo, da se vlada na noben način ne vmešava vanje. V rajhu sploh ni dovoljena nobena druga stran-ka kot nacijska, medtem ko ima na Češkem vsaka svobodo. Če bi se v Hitlerjevi Nemčiji pokazal agitator in hujskal proti fašizmu kakor hujska Heinlein zoper demokratsko vlado na Češkem, ne bi minilo štiri in dvajset ur, pa bi bil pod ključem ali v koncentracijskem taboru, obtožen veleizdajstva. V češki vladi imajo Nemci vedno kakšnega ministra; kdaj so ga Čehi imeli v Avstriji? Kaj bi Hitler dejal, če bi koroški Slovenci, katerim je takoj po zasedbi Avstrije ustavil edini list, ki so ga imeli, če bi zahtevali le del tistih pravic, ki jih uživajo Nemci na Češkem? Zakaj ne zahteva Hitler nekaj pravic za Nemce v Bolcanu in Roveredu, kjer so resnično zatirani? Povesod bi si narodnostne manjšine oblizale vseh pet prstov, če bi se ž njimi ravnalo kakor z Nemci na Češkem. To kaže taktika nemških socijalistov in komunistov, ki so odločno nasprotni vsaki priključitvi k rajhu in so vladi zagotovili svojo podporo v boju zoper Hitlerja.

Časopisje v rajhu ne sme zapisati besedi-

ce, s katero se ne strinja Hitler in njegova garda in zato je jasno, da je tudi v tej krizi izražalo oficijelno mnenje nacijske vlade. Njegova pisava je bila prav tako hujskaška, le še za spoznanje bolj strupena kot pred vkorakanjem nemških čet v Avstrijo. In ob češki meji so takoj začele "manevrirati" nemške čete. Na Češkem niso odgovorili z zabavljanjem in ščuvanjem, ampak mobilizirali so par sto tisoč rezervistov in Beneš je povedal, da je vlada pripravljena, ker so se ob koncih tednov že zgodile čudne reči.

Ceškoslovaška je majhna v primeri z Nemčijo. Toda njena armada ni vredna zaničevanja. Po številu je mnogo manjša od nemške, po kvaliteti jo močno presega. Nacijem bi gotovo dala dosti opraviti, dokler bi njeni zavezniki posegli vmes. Morda je Hitler mislil, da se bodo ustrašili njegovega blufa kakor v slučaju Avstrije. Toda očitna odločnost Čehoslovaške je našla odmev v Franciji, ki je izjavila, da se bo bojevala, če bo Čehoslovaška napadena, Rusija je pa že pred tedni povedala, da pojde v boj, če stori to Francija.

Češka energija je tem bolj občudovanja vredna, ker je Chamberlain zopet igral skrajno sumljivo vlogo. Bilo je nezaslišano, da je povabil Heinleina v London, da ž njim razpravlja o notranjih zadevah Čehoslovaške, kakor da je ta hujskač legalni zastopnik kakšne države, s katero ima Anglija prijateljske odnose. V Pragi so videli, da se na sedanjo Anglijo ne morejo zanašati, toda zavest svoje pravice jim je dajala pogum. Ko je Hitler to opazil in ko je celo angleškega lorda postalo sram in je poslal svojega poslanika k firarju, da ga prijazno posvari, se je ta za nekaj dolgih ur zaklenil v sobo s člani nemškega generalnega štaba. V javnost ni seveda prišla nobena beseda o tej tajni konferenci, vendar pa ni težko uganiti, kaj so govorili. Že davno je znano, da misli načelnikov nemške armade ne hodi po nacijskih potih. Četudi je Hitler "izčistil" armado in zamenjal generale na vodilnih mestih, vendar ni mogel izmenjati splošnega duha svoje vojske, ki ga je glasovita čistka le še poglobila. Ne da ti generali ne bi bili militaristi in da ne bi hoteli vojne; nočejo pa vojne, v kateri bi Nemčija neizogibno bila poražena in nemara uničena kot enotna država.

Tako je za enkrat kriza odklonjena. Da je

sploh odpravljena, se seveda ne more trditi. Kadar ima človek opraviti z norci, ne more nikdar vedeti, kaj store. Med tem, ko na eni strani Hitler zopet prisega — po krivem kakor po navadi — da hoče le mir in v navidezni navivnosti apelira celo na Zedinjene države za zavezništvo, se je Goebbels, v njegovi navzočnosti zopet začel širokoustiti in groziti Čehom, češ da je Nemcev 75 milijonov, Čehov pa komaj 12 ali 13 milijonov. Čehi odgovarjajo na te provokacije le s tem, da se bolj odločno pripravljajo za obrambo. Če v Nemčiji znore, bo to strašna katastrofa za Evropo, ampak končati se ne more drugače kot s popolnim polomom nacizma.

Bolj verjetno je, da je tudi Goebbelsovo gobeždanje le nov bluf, s katerim bi rad potolažil Nemce in jim pregnal mačka, ki se bolj in bolj pojavlja po pijanosti, katero je za nekaj časa izzval "anšlus," zakaj polagoma že spoznavajo, da ni prebivalstvo z Avstrijo nič drugega pridobilo kot vsakovrstne nove žrtve.

Čehoslovaška je pokazala praktično edino metodo, ki zaleže proti diktatorjem. Če bi bil na vsak Hitlerjev in Mussolinijev bluf odgovor tak kot so ga oni dali, bi se bilo na svetu mnogo razburjenja in mnogo krvi prihranilo. Odločni nastop Čehov je vplival na Francijo, s katero koraka Rusija in je prisilil celo Chamberlaina na skromno sodelovanje. Skupna akcija je nemškim generalom pokazala, da marš na Češko ne bi bil slavnostna parada in tudi Hitler je spoznal, da se z blufanjem ne opravi nič, kadar nanje odgovori odločnost.

To je največji nauk, ki ga daje ta kriza. Oba diktatorja se trudita, da bi razdvojila demokratske sile in z Anglijo se jima je že skoraj posrečilo. Resničnost kaže, da se mora demokracija prav tem poizkusom upreti, če se noče vsaka posamezna država tako oslabeti, da bo izgubljena v svoji izolaciji, kadar bo fašizem dovolj močan za napad. Zakaj s fašizmom ne more biti trajnega miru. Vsaka miroljubna beseda dučejev in firarjev služi le pridobivanju časa za vojne priprave. Mussolini pripoveduje ameriškemu žurnalistu, ki se mu hodi lakajsko klanjat, da hoče le mir, svojim vojaško organiziranim fantom in dekletam pa deklamira: "Pripraviti hočemo mlado generacijo za delo in boj za današnjo cesarsko Italijo in za jutrišnjo še večjo." Drugemu poro-

čevalcu se Hitler joka o grozotah vojne, skoraž v isti sapi pa grozi z vojno, če se Nemčiji ne vrnejo vse kolonije, ki jih je imela pred vojno. In če bi se ji jutri vrnila, ki nastopil pojutršnjem z novimi zahtevami, zakaj diktatorji morajo blufati tudi svoje ljudstvo, da ga

odvrnejo od razmišljanja o svoji bedi in v dnu svojih duš slutita, da mora to blufanje enkrat povesti do krvavega obračuna.

V šahu se morejo držati te diktature le z odločnostjo in z demonstriranjem moči in zato zasluži mala Čehoslovaška največjo slavo.

Zlato, zlato!

(Nadaljevanje)

TAHVALPA je bil Pizarrov jetnik. Kmalu se je ta vest raznesla po vsej veliki državi in je imela čudne posledice. Ena je bila ta, da je prihajalo mnogo odličnih Inkov, načelnikov posameznih plemen in drugih velikašev se mu poklonit in s tem kazat osvojevalcem, da ga časte in smatrajo za svojega vladarja; najbrže so mislili, da bo to vplivalo na Špance tako, da ga bodo izpustili. Takrat še niso mislili, da so prišli tujci z namenom, da si podjarmijo njihovo državo, ampak da odidejo kakor so prišli. Druga, veliko bolj usodepolna posledica pa je bila ta, da je poročilo o jetništvu Atahvalpe do skrajnosti razdražilo Inke, ki so imeli njegovega polbrata Hvaskarja v jetništvu. Bodisi da so spravljali Pizarrov napad v zvezo s Hvaskarjem, bodisi da v svoji jezi sploh niso razmišljali, dejstvo je, da so se znesli nad Hvaskarjem. Sli, ki so prišli iz Cuzca, so naznanili, da je utonil in kmalu je bilo jasno, da je bil namenoma utopljen.

Pizarro, kateremu ni bilo v resnici nič ležeče na usodi Inkov, se je vedel, kakor da je zaradi tega umora skrajno ogorčen, dasi je Atahvalpa zatrjeval, da se je to zgodilo brez njegovega znanja in da mu v jetništvu sploh ne bi bilo mogoče izdajati nikakršnih ukazov. Preden je padel Špancem v roke, je pa res varoval življenje svojega polbrata. Toda Pizarro ga ni poslušal in je nastopal kakor da je Atahvalpa res odgovoren za zločin. Da so njegovi ljudje z njegovim znanjem in včasih na njegov ukaz mučili in morili Inke, je bilo zanj brez pomena.

Atahvalpa je kmalu spoznal, da je njegovo življenje v nevarnosti in je Pizarro ponudil odkupnino, ki je postala glasovita v zgodovini

peruvanske osvojitve. Predlog je lakomnemu Pizarro silno ugajal.

“Koliko morete dati in kdaj?” je vprašal.

Atahvalpa je iztegnil roko do bele črte na steni sobe, v kateri se je vršil razgovor. Prisegel je, da napolni sobo do te črte z zlatom — z zlatimi vazami, posodami, z neobdelanim zlatom in z zlatim praškom. Soba je bila dvaindvajset čevljev dolga in sedemnajst čevljev široka. Povrh tega je Pizarro obljubil toliko srebra, da se ž njim lahko dvakrat napolni vsa soba. V dveh mesecih, je dejal, dobi Pizarro vse to, če mu vrne prostost.

Pizarro je sprejel to čudovito ponudbo in zatrdil Atahvalpi, da se mu nič ni treba bati. Svoje sle naj takoj odpošlje, da pride zaklad čim prej. Atahvalpa je poslal svojim zastopnikom v Cuzcu naročilo, naj zbero dva tisoč Indijancev, da prineso potrebno zlato in srebro.

“V petih dneh,” je dejal Pizarro “bo moje naročilo v Cuzcu.”

To je bilo presenetljivo zatrdilo, zakaj od Cajamarce do Cuzca je približno 750 milj, vmes pa so hribovi, zasneženi prelazi, ledniki in strmo skalovje, burja pa piha v nekaterih krajih tako, da bi vrgla človeka ob tla. Še danes se čudijo potniki, kako je bila taka pot mogoča. Tekška služba je bila urejena po vsej inkovski državi. Tekšači so bili izurjeni in so morali biti izredni atleti. Vsak je tekkel le kratko pot; ko je zagledal drugega tekača, mu je zaklical poročilo, ne da bi se ustavil; drugi tekač je takoj začel teči in obenem ponovil poročilo, nakar se je prvi spočil. Tako so se raznašale vesti, naročila in ukazi po vsej ogromni državi z neverjetno hitrostjo.

Medtem ko je bilo naročilo na poti, je Atahvalpa, ki je spoznal Pizarrovo pohlepnost po zlatu, opisal krasni veliki hram v Pachacamacu, južno od mesta Lime. Razvaline tega

čudovitega templa še stoje. Bil je posvečen "neznanemu bogu." Pizarro se je navidezno razburil, češ vsa inkovska vera, o kateri v resnici nič ni vedel, je hudičeva in tudi hram neznanega boga je peklena hiša. Ko ga je Atahvalpa debelo pogledal, mu je dejal, da mora sam spoznati, kako brezmočen je njegov bog, ki je dovolil, da je prišel v take stiske. Ampak takoj na to je odposlal svojega brata Hernanda v Pachacamac, ne toliko, da postavi "pravega" boga namesto "neznanega," ampak da zapleni kolikor mogoče zlata in srebra.

V Cajamarca je začela prihajati odkupnina. Indijanci so prinašali zlate vaze, lonce, bokale, nekatere do 75 funtov težke. Dan na dan so prihajali in vse zlato je šlo v sobo, v kateri je bila pogodba sklenjena. Španci so jo stražili dan in noč. Včasih je bilo vredno, kar so prinesli v enem dnevu, trideset, včasih petdeset, šestdeset tisoč pesov. Prišla je vest, da je ogromna množina zlata na cesti pri mestu Jauja in Pizarro, ki ni mogel dočakati tega bogastva, je odposlal oddelek vojakov tja z nalogom, da se polaste zlata, obenem pa tudi da osvoje Cuzco v imenu španskega kralja. Ti vojaki so se vedli tako skrajno brutalno, da se je celo Pizarro zdrznil, ko je izvedel o tem in poslal Hernanda de Sota za njimi.

Medtem je dospel v Cajamarca kapitan Diego de Almagro, po katerega je bil Pizarro poslal, da dobi pojačanja.

Hernando Pizarro je zapustil Cajamarca dne 5. januarja 1533 z oddelkom, kateremu je bilo pridruženih tudi dvajset jezdecev. Bil je, kakor že omenjeno, na poti v Pachacamac ob morju. Kmalu je dospel do mesta Huamachuco, kjer se je sešel z enim Atahvalpovih bratov, ki je bil z zlatom na poti v Cajamarca. Španci so tam uzrli čudovit prizor; ko so korakali po gorski cesti, so opazili na nasprotni strani doline dolgo črto, bleščečo se v sončnem svitu kakor zlato. In bilo je zlato, Indijanci, ki so bili z odkupnino na poti, so počivali in imeli v nepregledni vrsti pred seboj zlato posodo, prinešeno iz Cuzca, da je bilo videti kakor ena sama dolga zlata stena.

Hernando je hotel vedeti vse podrobnosti o poti v Pachacamac in je izvedel, da so na poti reke, ampak da so preko vseh mostovi, v gorah pa bo našel na najtežavnejših mestih kamnite stopnice. Mostovi so bili res izvrstni

in Inki so bili na glasu zaradi njih. Toda imenitni so bili za pešce; bili so namreč viseči mostovi iz pletenin, s konji so pa Španci imeli težave prav kakor v hribih po skalnatih stopniščih. Naposled so vendar prišli v dolino, kjer so bila krasno obdelana polja z lepo koruzo in potem do mesta Huaraz, ki je sedaj glavno mesto pokrajine Ancachs. Tukaj so zapustili veliko cesto, ki je držala in še drži ob obronkih Kordiljere proti Cuzcu in so nadaljevali pot po dolini reke Huaylas (ali Santa) proti morju. V mestu Parpunga so našli veliko stavbo s sedmerimi zidovi okrog nje, poslikanimi zunaj in znotraj. Prebivalci so se ustrašili konj bolj kot belih ljudi, katerih tudi še niso bili nikdar videli, toda ko jih je Hernando potolažil, so pogostili njega in njegove vojake. Enako je bilo v številnih drugih vaseh. Dne 5. februarja 1533 so dospeli do svojega cilja, mesta in hrama Pachacamac. Bila je nedelja.

Katoliški zgodovinarji pravijo, da je to bilo središče inkovskega malikovanja, drugi historičarji pa trdijo, da je bila njihova vera monistična in nenavadno plemenita. Pizarrovi Španci so seveda smatrali krasni hram za dom hudičevih naukov in so takoj razdejali vse kipe in slike. Indijanske poglavarje so takoj hoteli izpreobrtniti na svojo vero. Ljudje so jim prinesli zlata darila, toda sami so pobrali iz hrama, kar so mogli. Vsega skupaj so odnesli za devetdeset tisoč pesov zlata. Pravijo, da se je duhovnikom posrečilo skriti štiri sto tovorov zlata in srebra in da je ta zaklad še sedaj nekje v puščavi.

Odtod je Hernandov oddelek odšel v mesto Jauja, kjer je bil del odkupnine zadržan. Sedaj se pride tja po železnici, takrat so pa morali Španci korakati po veliki cesti, katero so bili zgradili Inki. Mesto je v rodovitni dolini med obmorsko in vzhodno Kordiljero. Tam so dobili trideset tovorov zlata, dva dni pozneje pa še štirideset tovorov. Dne 20. marca so zapustili mesto, da se vrnejo v Cajamarca. Na visočini 12.940 čevljev so prišli do jezera Chinchaycocha (sedaj znano tudi pod imenom Junin), kjer izvira reka Jauja; tam so veliki rudniki Cerro de Pasco, ki jih sedaj namesto Inkov izčrpava neka ameriška družba. V gorah so imeli neprijetne izkušnje s snežnimi viharji, v dolinah so se pa čudili lepo obdelanim poljem in številnim čredam ovac. Kmalu so do-

speli do mesta Huanaco. Sedaj je v razvalinah, ki pa še vedno kažejo nekdanjo lepoto. Nena- vadno lepe so stene in iz kamna izklesani portali, ki se približujejo obliki piramide. Ta forma se opazuje tudi pri drugih stavbah v obširni nekdanji inkovski državi in je eden tistih razlogov, zaradi katerih nekateri učenjaki mislijo, da so predniki Inkov živeli v Egiptu.

V Cajamarca so se vrnilo 25. aprila 1533. Prinesli so s seboj pet in sedemdeset tovorov zlata in ogromno množino srebra. Medtem so Indijanci prinašali zlato in srebro iz mnogih krajev. Pizarro ni maral posod in vaz, zato se je vse moralo stopiti. To so opravili Indijanci, ki so bili izborni zlatarji. Med drugimi predmeti so bile zlate plošče iz hramov in hiš, umetna slama za pokrivanje hiš, zlate cevi iz vrtov in vodovodov, celi vodnjaki, podobe mož in ptičev v naravni velikosti, drevesa in cvetlice, vse iz čistega zlata in ogromen prestol, ki je tehtal osem sto funtov. Vse zlato in srebro je bilo vredno okrog dvajset milijonov dolarjev.

Odkupnina je bila plačana. Po pogodbi bi bil moral biti Atahvalpa izpuščen. Toda Pizarro ni mislil na to. Očital je Atahvalpi, da je na skrivnem ukazal veliki četi Indijancev, da pridejo s severa in napadejo Špance. Atahvalpa je prisegal, da je to neresnično; noben Indijanec v deželi ne bi storil nobenega koraka proti Špancem brez njegovega ukaza, tako povelje pa nikdar ni bilo izdano in ni moglo biti, ker je bil ves čas pod stražo. Kljub temu so ga vkovali v verige in sestavili sodišče. Hernando de Soto je bil odposlan, da najde in ustavi baje bližajoče se Indijance. V njegovi odsotnosti se je sodišče sešlo in obsodilo Atahvalpo na smrt na grmadi. Dvanajst odličnih Špancev je protestiralo proti temu nameravanemu umoru; toda Pizarro in Almagro kot sodnika, lažnivi tolmač Filipillo in že prej imenovani menih Valverde so odločili in tretjega maja 1533 je bil Atahvalpa garotiran na mestnem trgu.

Dva dni na to se je de Soto vrnil z vestjo, da ni nikjer indijanske čete, ki bi imela namen napasti Špance in tedaj je spoznal, da je bil le zato odposlan, da ne bi mogel nasprotovati obsodbi in eksekuciji. Hudo se je sprl s Pizarrom in mu očital izdajstvo, toda vse to ni moglo vrniti Atahvalpi življenja.

Ko so voditelji Inkov zvedeli, kaj se je zgodilo, so se postavili v bran. Eden Atahval-

povih poveljnikov, Kviskvis, je zasedel Cuzco, Ruminaju in Titu Atavči, brat umorjenega vladarja, pa Quito. Drugega Atahvalpovega brata, Tupaka, je Pizarro določil za naslednika na prestolu, misleč, da bodo armade slušale njegova povelja in se kratko malo vdale Špancem. Toda Tupak je kmalu umrl. Inki so napadli Špance pod vodstvom Titu Atavčija in jih osem ujeli. Med njimi je bil Sancho de Cullar, ki je pomagal pri obsodbi in usmrčitvi Atahvalpe. Njega so na trgu v Cajamarca garotirali ob istem stebru, ob katerem je bil Atahvalpa zadavljen. Drug Španec, po imenu Chaves, ki je bil protestiral proti umoru, je užival vso gostoljubnost Inkov in je bil izpuščen na svobodo. Nekaj časa so bili Španci v veliki nevarnosti. Blizu Cuzca so jih Inki zopet napadli in pobili nekaj mož in konj. Toda prav ko je bilo videti, da je zmaga njihova, je dospel Almagro s pojačanji in 15. novembra so Španci bili v glavnem mestu. Pizarro je postavil Hvaskarjevega brata Manka Inka na prestol, a vladar je bil le po imenu, zakaj storiti ni mogel ničesar brez Pizarrovega povelja. Sebastian de Benalcazar in Almagro sta kmalu zavzela Quito, potem, ko se je to Alvaradu grdo ponesrečilo. Odpor Inkov je bil s tem v glavnem zlomljen in Španci so zavladali v deželi.

Ogromni zakladi zlata in srebra so bili na ladjah poslani v Španijo. Kraljev delež je odpeljal Hernando Pizarro na ladji Santa Maria de Campo. V Španijo je prišel 9. julija 1534. Seveda je bil sprejet z velikimi častmi. Njegov brat Francisco, osvojevalec, je bil imenovan za markiza, menih Valverde pa za škofa v Cuzcu. Osvojena dežela je bila razdeljena v dve pokrajini; severna je dobila ime Nova Kastilja, južna pa Novi Toledo. Za vladarja v prvi je bil določen Francisco Pizarro, za drugo pa Almagro.

Inki so se še enkrat uprli. 18. aprila 1536 je Manko Inka dvignil prapor ustaje in naskočil Cuzco. Po daljšem obleganju so Inki res zavzeli trdnjavo. Juan Pizarro jih je s pojačanji napadel in po hudem boju in z velikimi izgubami so Španci zopet prišli v mesto. Juan sam je padel v boju. Hernando Pizarro, ki je bil vedno okruten, je teroriziral Indijance na skrajno barbaričen način, da bi tako zlomil njihov odpor. Manko se je umaknil v trdnjavo

Olantajtambo in tam odbijal Hernandove napade. Njegov stric Titu Jupankvi je pa napadel mesto Lima, katero je zgradil Pizarro, a njegov napad se ni posrečil. Pač pa so po vsej deželi nastali upori zoper osvojevalce. Položaj zatiralcev je postal tako kritičen, da je Pizarro pisal na vse strani za pomoč. Iz Mehike, Paname in Gvatemale so prišla pojačanja. Francisco de Carbajal je vodil glavno četo. Almagro je slišal o uporu in v strahu, da bi se utegnilo zgoditi kaj podobnega tudi v njegovi pokrajini, je šel pomagat Pizarro, dasi so bili med obema hudi spori. Ko je spoznal Manco, kakšna sila prihaja zoper njega, je poslal svoje vojščake domov, sam se je pa umaknil v gore, kjer je živel s svojo družino in nekaterimi pristaši v neodvisnosti. Osvojevalci se niso upali v trdnjavo, ki jo je ustvarila narava.

Tako se je končala država Inkov, v kateri je na milijone priprostih ljudi živelo v večji zadovoljnosti kot narodi v "beli civilizaciji." Od tistega časa so stari prebivalci Peruja zatirani in izkoriščani in držani v nevednosti.

Ko so bili Inki podjarmljeni, so se takoj pričeli boji med Španci samimi, oziroma med njihovimi poglavarji. Almagro je bil v teh bojih premagan; Hernando Pizarro ga je obsodil na smrt in bil je v ječi zadavljen. Zoper Francisca Pizarra so pa nastale zarote in 26. junija 1541 so ga zarotniki napadli v njegovi hiši. V obrambi je ubil dva napadalca, toda bodež mu je prerezal vratno žilo in nit življenja. Še dolgo potem, tudi odkar je Peru dosegel neodvisnost od Španije, ni prenehala teči kri.

(Konec prihodnjic)

Politični dvojčki

VHOLLYWOODU izdelujejo radi slike, v katerih prihajajo igralci v skrajno nevarne položaje, prav po nepotrebnem, ker služi to navadno le ceneni senzaciji, umetnost pa ne pridobiva s tem nič. Toda previdni ravnatelji ne marajo stavljanje ne življenja in ne zdravih udov drago plačanih "zvezd" na kocko in zato jih morajo pri trčenju vlakov, pri skakanju iz letal, pri avtomobilskih nezgodah i.t.d. nadomestovati drugi igralci ali igralke, ki jim morajo biti toliko podobni, da gledalci ne opazijo prevare in katerih ni "tako škoda."

V diktatorskih deželah se trudijo na vso moč, da bi postali "neodvisni" od tujine, ki bi jim v slučaju vojne lahko ustavila dodajanje potrebščin, brez katerih bi morali propasti in zato neprenehoma iščejo nadomestila za produkte, katerih nimajo doma. Ljudstvu seveda prikrivajo pravi vzrok in natolcujejo, da hočejo hraniti denar doma "za svoje ljudstvo." Uspeh vseh teh prizadevanj je precej omejen, kar dokazuje prav znatna trgovina, ki jo ima rajh z deželo, katero naciji najbolj sovražijo, s sovjetsko Rusijo. O umetnih nadomestilih za gumij, maslo in nekatere druge reči, ve ves svet, ni pa splošno znano, da rabijo — prav

kakor v filmski metropoli — nadomestila tudi za ljudi. Pa jih. Spoznali so namreč, da diktatorji tudi v svojih deželah niso tako silno priljubljeni, kakor bi radi dopovedali svetu, ampak da je tudi ta poklic spojen z raznimi nevarnostmi. Kakor hollywoodske zvezde, tako imajo tudi diktatorji svoje "dvojčke", ki jih nadomeščajo ob kritičnih prilikah. Razni dogodki kažejo, da je to precej riskantna služba in nekateri namestniki so jo že poplačali s svojim življenjem.

Gospod Zog, kralj one Albanije, ki je najbolj zaostala dežela v vsej Evropi, bi rad veljal za modernega človeka in preden je poročil obubožano madžarsko grofico, ko mu sestre niso mogle v Ameriki najti bolj dolarske neveste, je rad zahajal v velika evropska mesta, kjer je nastopal kot prijatelj glasbe, umetnosti in kulture sploh, obenem pa študiral nočno življenje civilizacije. Tako je bil enkrat na Dunaju, kjer mu je, kakor mnogim drugim ljudem zelo ugajalo. Nekega večera je bil v dvorni operi in po končani predstavi so se gledalci, zapuščaajoči gledališče, zbirali na pločniku in opazovali — kakor je navada po vsem svetu — odločne goste, na katere so čakala avta. Zašumelo je med njimi: "Glejte, to je al-

banski kralj Zog s svojim dvorskim maršalom." Mož, v katerega so upirali oči, je bil čokat, teman, močnih obrvi. Pod odpetim plaščem so se svetile medalje in vsakovrstni redovi. Mnogo odličnih ljudi je poznalo kralja Zoga. Tisti hip sta iz gručice izstopila dva moža, potegnili revolverje in oddala devet streliv. "Njegovo veličanstvo" se je zgrudilo. Maršal je skočil proti napadalcema in je padel. Gledalci so priskočili; oba sta bila že mrtva. "Kralj Zog je ubit!" — Morilca sta se smehljala in se nista upirala aretaciji; bila sta zadovoljna, da sta zadela obsovanega Zoga.

V mramorni veži opere je sedel čokat mož, teman in močnih obrvi in nervozno s prsti bobnal po mizici. To je bil resnični Zog. Mož, ki je padel na mesto njega, je bil major albanske armade Topolaj, drugi dvojček, ki je padel kot žrtev atentata namesto Zoga.

Hitler si je v začetku domišljal, da je res ves nemški narod zaljubljen vanj in se je, seveda z velikim spremstvom rad kazal pri slavnostih. Večkrat je dejal, da je ljubezen nemškega naroda in paznost rjavosrajčnikov zadostna varnost zanj. Nekega dne je pa vlak, s katerim se je vozil, zadel ob bus, ki je bil na nerazodet način prišel na progo. Dva in trideset ljudi je bilo ubitih in pravi vzrok "nezgode" ni bil nikdar pojasnjen. Toda Hitler je tedaj sklenil opustiti potovanja po železnici in namesto na "ljubezen svojega naroda," se od tedaj zanaša na namestnike.

Prvi njegov dvojček je bil šofer Julius Schreck. Nekaj več kot pred enim letom je ta mož nenadoma umrl in uradno so naznanili, da ga je ubilo vnetje možganov po kratki bolezni. Štiri tedne potem je prišlo nekaj resnice na dan. 15. maja se je Hitler vozil z avtom iz Berlina v Bernau. Voznik je bil navidezno Schrenck, s kapo potegnjeno globoko nad oči, zadej je pa sedel Hitler s svojim kodrom na čelu. Na nekem železniškem prelazu je bilo treba voziti bolj počasi. Tedaj je počil strel in mož na zadnjem sedežu se je zleknil po tleh. Šofer je pognal kakor blazen. Ubit je bil šofer, ki je v avtu predstavljal Hitlerja, vozil je pa diktator sam. To je bilo Schrenckovo "možgansko vnetje."

Lani meseca februarja se je v Tokiju odigrala politična tragedija. Skupina mlajših častnikov se je zarotila proti vladi in hotela u-

vesti militaristično diktaturo. Zarota je bila skrbno aranžirana, uporniki so naskočili poslopja strategične važnosti in domove ministrov obenem. Oddelek s strojnicami je udril v hišo ministrskega predsednika, admirala Okade. Prišli so do zaklenjenih vrat, za katerimi je moral biti Okada. "Pridi ven," so klicali, "in umri za svojo domovino." Nekaj časa ni bilo odgovora. Potem, ko so se pripravili, da razbijejo vrata, so se odprla in pred njimi je stal mož, prileten, rejen, odprtih ust. Strojnica je zaropotala in mož se je zgrudil. Vsi listi so naznanili Okadovo smrt. Po dveh dneh je bil upor zatrt in naredili so vse priprave za slavnosten pogreb. Ampak pogreba ni bilo, zakaj iz neke shrambe je prišel admiral Okada, lačen in žejen, ampak živ. Mož, katerega so zarotniki ubili, je bil Denko Matsuj.

Mussolini bi na vso moč rad zatajil, da se tudi on poslužuje "alter egov." Toda v šestih atentatih, naperjenih proti njegovemu življenju, sta dva umrla, ker so ju napadalci zamenjali z njim. Prvi slučaj je bil leta 1923, ko je bil njegov šofer ubit namesto njega. Par let pozneje se je neke noči raznesla po Rimu vest, da je bil duce ubit. Dopisniki tujih listov so pohiteli, da bi izvedeli podrobnosti. Dognali so, da je bil ubit neki človek, ki se je vozil v Mussolinijevem avtu, na poti, po kateri je bilo naznanjeno, da se bo peljal nadkralj. Umor se je zgodil prav ob času, ko so Mussolinija pričakovali po programu na onem mestu. To je bilo vse, kar so mogli dognati. Čez nekaj časa jim je bilo povedano, da je bil Mussolinijev "tajnik" ubit — po pomoti.

Največ dvojčic ima pa ljubica romunskega kralja, znana Lupescu, ki se zdi, da je najbolj obsovan človeško bitje v vsej državi. Ona se tega prav dobro zaveda in ima najmanj deset žensk, ki morajo biti njej podobne, enako opravljene, enako počesane kakor ona in se morajo kazati vse skupaj, tako, da tudi če je ona sama med njimi, zarotniki nikdar ne morejo uganiti, katera v gruči je tista, ki jo iščejo.

Služba takih namestnikov in namestnic ni lahka, ne glede na nevarnost, kateri so vedno izpostavljeni. Dvojček mora biti pred vsem diktatorju podoben v obraz. Kjer je treba, mora kirurška spretnost pomagati, da se podobnost spopolni. Seveda mora biti tudi enake po-

stave, enake visokosti in teže. Vrh tega se mora pa naučiti vseh diktatorjevih kretenj, navad in posebnosti. Sedeti mora znati kakor on, po hoji mu mora biti enak in nikdar se ne sme spozabiti, da bi zamahnil z roko drugače kot njegov gospodar. Navadno je po imenu nameščen kot tajnik, pomočnik, osebni šofer

ali kaj podobnega. Nihče ne sme omenjati njegove prave službe, tudi če jo pozna. Ljudstvu je njegova eksistenca neznana, njegovo ime se nikdar ne omenja — dokler ni umorjen in še tedaj store vse, kar je mogoče, da se zataji resnica. Služba je dobro plačana, težko pa bo trditi, da je mikavna.

Roka pravice

ANGELO CERKVENIK

IV. SCENA.

Se isti dan zvečer v Možinovi podstrešni izbici.

MOŽINA (*zaklepa vrata. Ko jih je zaklenil, poskuša če ključavnica dobro zapira.*): Dobro je zakljenjeno! (*Gre k dolgi skrinji in jo odpre. Pazljivo posluša, če morebiti kdo ne prihaja. Iz skrinje izvleče uniformo: bluzo, hlače, paradni uradniški klobuk, črno kapo—N. B.: Vsa uniforma je avstrijska—in uradniško sabljo.*) Moj Bog, moj Bog, kolikšna lepota! (*Ogleduje vsak kos zase in se pri vsakem komadu bolj prisrčno smeje. Ko je vse do dobrega pregledal, si sleče civilno obleko. Spodnje hlače, ki jih ima na sebi, so iz barvastega barhenta. Najprej si obleče lepo zlikane črne hlače z rdečim paspulom. S prstom se dotika rdečega paspula na hlačah in sreča se mu kar cedi z obraza.*)

Rdeča črta, takšna, da, prav takšna, kakršno imajo gospod načelnik.

(*Obleče si bluzo in stopi pred ogledalo. Ovratnik si zapne šele z velikim trudom. Ogleduje se od vseh strani v zrcalu.*)

Dve zvezdi, dve zlati zvezdi... Kako mi bo nevoščljiv moj prijatelj, kako asistent Sedej... Kako bodo besni! Dve zvezdi, dve zlati zvezdi!

(*Na glavo si povezne paradni klobuk, okrog pasu si opaše meč ter moško koraka po izbi gor in dol. Naenkrat salutira.*)

Gospod načelnik so me srečali: Moško odbij, Luka! Luka, to je bilo za nič... Bolj moško! (*Še enkrat korači gor in dol in še enkrat strumno salutira.*)

Sluga pokoren, gospod načelnik! Kako se

gospod načelnik smehljajo... (*Gleda za "njim"*) Zdaj pa srečam svojega prijatelja Štefeta... Revež, kako skisano se drži!

(*Gre mimo namišljenega Štefeta in malomarno samo z enim prstom salutira. Z visokega*): Servus! servus... (*Gre malomarno naprej*) Saj v resnici nisem takšen, a (*Jezno*) zasmehovati se absolutno ne dam!

(*Sede na posteljo in premišljuje. Dvigne se in privleče pred vznožje postelje visoko stolico. Čez stolico obesi bluzo, to je: gornji del stolice obleče v uniformno bluzo, ki jo je slekel, ter zapne ovratnik. Ob stolici postavi metlo in sicer tako, da gleda držalo metle iz ovratnika. Vrh držala pokrije s paradnim uradniškim klobukom. Potem pa leže na posteljo—na trebuh—ter se zamakne v oblečeno stolico in v oklobučeno metlo. Naenkrat poklekne na posteljo.*)

Moj ljubi Bog, kako težko že čakam na presrečni trenutek, ko mi bo usojeno, da me bodo takole gledali po cestah, v uradu in ob nedeljah v cerkvi... da me bo gledala takšnega moja zlata Rija. Koliko trpljenja sem prestal, koliko ponižanj, koliko psovk sem moral tiho in ponižno pogoltniti in zdaj... (*Svečano*): Zdaj pa ste me tako nepričakovano posetile, zdaj, zdaj po tako dolgem času... (*Boža ovratnik in zvezde; z ihtočim glasom.*) Moje zvezde, moje ljubljene, kako zelo vas ljubim... (*Boža mehko perje na klobuku in prisloni lice k perju.*) Moj ponos... znamenje človeka, znamenje da nisem več pes... ne, ne... ne daj Bog, da me kdo sliši! Saj nisem bil pes! (*Pobjublja zvezde.*) Ve moje ljubljene, priborile, osvojile ste mi Rijo... (*Sede na posteljo in se*

zamisli.) Rija pravi, da moram postati načelnik. . .

(Vzame iz žepa civilnih hlač škatljico, iz škatljice zlate porte ter jih ogleduje.)

Danes sem jih kupil. Koliko časa bo še do tistih dob, ko bodo takole prišite tu gori?

(Stopi k bluzi in jih pripne na vsako stran, tako, da dobi bluza čin biv. avstrij. majorja. Gleda od daleč.)

O, prav takšen sem zdaj, kakršni so gospod načelnik! Da se še enkrat oblečem!

(Si še enkrat obleče bluzo in se ogleduje v zrcalu. Po kratkem premoru sede za mizo in vzame iz predala zajemalko. Vrta kolesce na namišljenem telefonu.)

Drin. . . dri. — dri. . . dri — drin. . .

(Zajemalko pristavi k ušesu in z oblastnim glasom, posnemajoč načelnika, zakriči):

Halo, tukaj načelnik, da, da, tukaj načelnik. . . Ali ne razumete? Takoj naj pride sem poduradnik Štefe!

(Odloži zajemalko—slušalo—odzvoni in imitira zvonjenje):

Dri. . . dri. . . dri. . . drin. Tako torej!

(Hodi po sobi gor in dol z rokami na hrbtu.)

Tako! Kar trinajst minut prepozno je danes prišel ta postopač v službo. . . Jaz bom že dal. . . *(Stopi k mizi in potrka po njej.)* Naj le trka, brezvestnež! *(Zopet potrka po mizi)* Naprej!

(Hiti k vratom in, oponašajoč Štefeta, ponižno stopica proti mizi ter se priklanja. Čez bluzo si je bil ogrnil civilni jopič, v katerega zdaj naglo obleče bližnjo stolico in jo porine pred mizo.)

Klanjam se, gospod načelnik!

(Hitro skoči za mizo in široko sede. Vzame naočnike in jih čisti, jih dvigne proti svetiljki in gleda, če so dobro očiščeni. Oponaša namišljenega Štefeta.)

Klanjam se, gospod načelnik!

(Brska po aktih, naposled se dvigne, se upre z obema rokama na mizo, gleda čez,—ne skozi—naočnike v namišljenega Štefeta in rohni:)

Štefe, Štefe, Štefe! Danes ste prišli trinajst mi-nut pre-poz-no. . . pre-poz-no. . . Ali slišite? Tri-najst mi-nut! *(Udari z roko po mizi)* Kaj vendar mislite? Da vas nemara država zato plačuje?

Kaaaj? Bolni ste? Bolni ne spadajo v službo! Imamo dovolj zdravih, ki bi radi hodili v službo! Lepa reč! Bolan! Včeraj zvečer, ko ste popivali v baru, pa niste bili bolni! *Kako?* *(Razjarjeno udari po mizi.)* Kaj si drznete ziniti? Kaj menite? Da je to vaša privatna zadeva? Privatna zadeva, človek božji! Državni nameščenec je državna stvar! Zapomnite si: državna stvar, kakor kasarna, ta miza, ta tintnik, ta telefon *(Dvigne zajemalko)*, ali ste razumeli?

Moj Bog, moj Bog, trinajst minut!

Kaj? Zdaj ko ste me korenito razkačili, naj vam oprostim? Marš, ven! *(Skoči hitro pred mizo, vrže stolico v kot in igra namišljenega Štefeta.)* Klanjam se, gospod načelnik, naj oprostijo prosim, naj oprostijo! *(Se hitro obrne in prevzame vlogo načelnika.)* Predlagal vas bom eno leto pozneje za napredovanje! Red mora biti! Re-e-e-d! Re-e-e-d! Jaz jim bom že dal!

(Sede.) Rija, ali si me videla, ali si me videla? Zdaj greva lahko pred oltar. . .

(Se zamisli, nasloni glavo med dlani in zasanja. V ozadju se razdvoji stena, v ozadju zabučje — kakor v snu — orgle, proti oltarju stopata ženin in nevesta, ženin v uradniški uniformi, Rija in Možina. . . Duhovnik v svečanem ornatu moli. Vse se vidi le nekako skozi meglo. Možina ves čas zamaknjen gleda v prikazen.)

Ne, ne, saj nisem grbast in šepast tudi ne. . . Glejte vendar kako hodim, kako moško se držim!

(Kaže s prstom na sliko. Slika izgine. Možina še vedno zamaknjeno gleda v tisto stran, kjer se je bila prikazala slika. Šele počasi se vživi v realnost. . .) Ali sem sanjal?

Danes sem se vpisal v glasbeno društvo "Naša sloga", da mi bodo igrali, ko bom umrl. Ah, ko bom umrl!

(Se blaženo smehlja ter se zamisli nekam v daljavo. Tema. V ozadju se pokaže veliko belo platno v obliki časopisne objave. Na vrhu velik črn križ, pod križem pa naslednje besedilo. Mesto tega naj Možina eventualno vzame iz predala časopis in bere prilepljeno objavo tako, da kaze občinstvu vsebino):

†

"Včeraj ob petih popoldne je izdihnil svojo preblogo dušo, previden

s tolažili svete vere—po prejemu blagoslova sv. očeta papeža—naš ljubljani in najboljši mož, oče, brat, svak in stric

LUKA MOŽINA, načelnik likvidature pri gradbenem komisarijatu, imetnik križca za zasluge cesarskega doma itd. itd. . . . Pogreb se bo vršil izpred hiše žalosti jutri popoldne ob štirih. Igrala bo godba "Naša sloga". K pogrebu bodo prišli načelniki vseh oddelkov in vseukupno uradništvo.

Vabljeni vsi in vse. . .

V L. . . Globoko žalujoča ostala. . .
Rija Možina, vdova. . .
itd. itd. . .)"

Načelnik likvidature, moj Boj in Gospod! In imetnik križca za zasluge cesarskega doma! (Tabla izgine, soba se razsvetli, Možina stopa po sobi v tempu mrtvaškega spreveda, močno in odmerjeno udarja po podu ter se spremlja.)

Rom. . . tra. . . rom. . . pom. . . pom. . . tra. . . ra. . . ra. . . ra. . . ra. . . ra. . . ra. . . rom. . . pom, pom, pom, . . . trararararara. . . ra. . . tra. . . tra. . . ra, ra. . . rom pom, pom. . .

(Počasi se temni, stena v ozadju se razpre; v daljavi je videti sprevod: najprej godba, ki igra prav nekje daleč, daleč. . . potem mrtvaški voz, pred vozom štiri konji. . . potem venčci, ocilindrani spremljevalci, moški, ženske itd. Možina se je umaknil v kot ter zatelebano bulji v sprevod. Nepričakovano se tako vživi v svojo smrt in svoj pogreb, da začne kar poskakovati in si mesti roke. Pevski zbor poje žalostinko: "Gozdič je že zelen. . ." Možina tudi poje. . .)

O, kako lepo! Kako čudovito! Kolikšna radost, kolikšna sreča tako umreti. . . Glej, glej. . . tam gredo gospod direktor, . . . tam pa sam cesarski namestnik (Stopi v "pozor" in salutira, pozneje si mane roke) O, srečen. stokrat presrečen, da sem doživel takšno smrt! . . . (Nekdo močno potrka)

GLAS OD ZUNAJ: He Možina, odpri! (Slika izgine, soba se razsvetli, Možina ves prestrašen posluhne. Še enkrat močno trkanje.)

GLAS OD ZUNAJ: Možina, odpri vendar, odpri!

MOŽINA (tiho): Štefe je. . .

GLAS OD ZUNAJ: Odpri vendar!

MOŽINA (vzame v roke klobuk in sabljo, skoči na posteljo in se s klobukom in sabljo vred, oblečen v uniformi in obut, skriva pod odejo. Glasno):

Možine ni doma!

(Ropotanje).

— ZASTOR —

Pripomba: Možina naj bo, po možnosti v trenutkih svojih vizij razsvetljen z reflektorjem. Vizije naj bodo motne, razbite, brez prave zveze. Pri spretni režiji morejo vizije — izjemši mrtvaško oznanilo—odpasti.

V. SCENA.

Štirinajest mesecev pozneje v Miklavčičevem uradu ob devetih zjutraj.

MIKLAVČIČ (prihrumi v izbo, sopiha; videti je, da je ves poten in da mu je nenavadno vroče. Sleče si jopič in ga obesi na obešalnik. Obraz si hladi z robcem. Močno pozvoni.)

Jaz mu bom že dal, mrhi! Kdo bi si bil mislil! Ta šema, ta kreten! Vsak sluga se bo že ukvarjal s politiko!

MOŽINA (prišepa v sobo, sladko): Klanjam se, gospod načelnik!

MIKLAVČIČ (vzroji): Klanjam se, klanjam se. . . Možina. . . Možina. . . Možina, že dolgo gledam in opazujem. . . že dolgo, a do zdaj sem molčal!

MOŽINA: Za božjo voljo, gospod načelnik!

MIKLAVČIČ: Božjo voljo pustite na miru! Poglejte raje semkaj! (Kaže na kaplje po čelu, po prsih. . . se hladi z robcem.) Ali vidite, kakšne debele kaplje?

MOŽINA: To je od vročine, spotili so se. . .

MIKLAVČIČ: Hudič, zdaj boste še norce brili iz mene! To je pa že preveč. . . preveč, ali slišite? Sistematično—razumete?—sistematično me hočete uničiti! Do danes nisem razumel, a danes sem doumel vse. Možina, kdo vas je najel, da me tako sistematično uničujete, da me hočete čim prej spraviti v grob? Nemara računate že na moje mesto, na mesto načelnika?

MOŽINA (Preplašeno): Saj so rekli gospod načelnik, da more vsak vesten poduradnik postati. . . ampak jaz nisem mislil. . .

MIKLAVČIČ: Tiho!! Tako prebrisano, tako lopovsko me hoče spraviti s tega sveta.

MOŽINA: Za božjo voljo, gospod načelnik, saj to ni mogoče...

MIKLAVČIČ: Ni mogoče, ni mogoče! Kdo pa odpira vsako jutro križem kražem vsa okna, da piha skozi sobo, kakor na vrhu Mont Blanca? Kdo? Vi Možina, vi, čeprav dobro veste, da pridem ves poten v službo, da se lahko na prepihu prehladam! Ali ne igra važne vloge, morebiti, tudi politično sovražstvo, vi zakrknjenec, vi... vi, protidržavni element!

MOŽINA: Jaz nisem element in tudi protidržaven nisem...

MIKLAVČIČ: Ali sem mar jaz? Kdo pa hodi na protidržavne shode, če ne baš vi? Kdo je bil v nedeljo, to je predvčerajšnjim na tako zvanem protikorupcijskem shodu, če ne prav vi? Povejte mi, ste bili, ali niste bili?

MOŽINA: Gospod načelnik, tisti shod ni bil protidržaven! Saj so vsi govorniki dejali, da so za državo, proti korupciji, proti roparjem...

MIKLAVČIČ: Ka-a-a-j? Jezik v goltanec! Kdo bi si mislil, da sede v moji bližini tako nevarni, tako gadje strupeni elementi... anarhisti...

MOŽINA (*se prekriža*): Usmili se nas Gospod, anarhisti!

MIKLAVČIČ: Anarhist ste! Anarhist! Torej shod ni bil naperjen proti državi! Proti komu pa je bil naperjen, proti komu? Govorili so proti naši stranki, proti ministrskemu predsedniku, proti železniškemu ministru in — razumete li — tudi proti našemu ministru, proti tistemu ministru, ki vam daje službo, plačo, vsakdanji kruh, obleko, obutev, proti tistemu ministru so rohnili, ki je baš včeraj hotel podpisati ukaz o vašem napredovanju... Ukaz je bil že v njegovih rokah...

MOŽINA: Moj Bog, moj Bog; moje ime že v rokah samega gospoda ministra!

MIKLAVČIČ: Tistega ministra, ki ste ga v nedeljo psovali, ki ste mu v nedeljo kričali, da je pljačkaš, tat, ropar... Ste ali niste kričali, to mi povejte! "Dol roparji," ste se drli, "dol pljačkaši države, dol sesalci ljudstva, dol diplomirani korupcijonaši."

MOŽINA: Naj oprostijo, gospod načelnik, samo "dol" sem kričal... Je bilo tako lepo...

ker drugače nikdar ne kričim... In sem si mislil... sem... da... saj so slišali, gospod načelnik, kaj so vse govorniki povedali... ko sem jih videl, gospod načelnik, kako jezno gledajo z balkona... sem menil, da se jezijo na koru... koru...

MIKLAVČIČ: Tiho... tristo... vi niste za to nameščeni, da bi presojali, kaj dela vaš vrhovni šef. Vi se niste zato rodili, da bi gledali na prste ministru, ki vas more streti kot škodljivo gosenico, temveč se je rodil minister zato, da stopi na takšne dolge protidržavne, anarhistične jezike... In naposled: Ali ne veste, da sem jaz v odboru narodno gospodarske stranke, proti kateri ste se tako neolikano drli, vi neotesanec, proti stranki, kjer sede v odboru tako visoko "stoječi" gospodje, da jim vi niti črnega za nohtom ne odtehtate...

MOŽINA: Proti njihovi stranki, gospod načelnik? Moj Bog, moj Bog, kaj sem storil?

MIKLAVČIČ: Storili ste, da leži ukaz o vašem napredovanju strgan na tisoč koščkov v ministrovem košu...

MOŽINA: V košu gospoda ministra? Tedaj, tedaj, ne bodo gospod minister podpisali?

MIKLAVČIČ: Podpisal? Kaj ste se z luno oženili, človek božji? Pravočasno sem mu pojasnil, kakšne anarhistične modrase redi na svojih prsih...

MOŽINA: Saj sem za ministra, gospod načelnik, saj sem za narodno-gospodarsko stranko, saj sem za vlado...

MIKLAVČIČ: Kaj ste? Za našo stranko ste? (*Sam zase*.) Zdaj bi hoteli vsi pristopiti, ko še mi, ki smo že nekoliko let člani, nismo avanzirali. (*Glasno*.) Uradnik naj se sploh ne vtika v politiko—navaden uradnik, seveda—uradniku je ustvaril Bog možgane za sestavljanje aktov, uradnik naj se ukvarja z družino, če jo ima in če je nima, naj si jo pridobi... To je tudi eden izmed vaših grehov! Že tridesetpet let štejete, pa se še niste oženili! To je sistematično uničevanje—*armade*... Sploh vidim v vsem vašem početju sistematično protidržavno rovarjenje!

MOŽINA: Saj se bom oženil, gospod načelnik, saj se bom kakor hitro bom postal... mi je obljubila, da me bo vzela, ko bom postal... ko bom postal...

MIKLAVČIČ: Kaj? Ko boste postali? Kaj?

MOŽINA: ... postal. ... postal. ...—uradnik.

MIKLAVČIČ: Kdo vam je obljubil?

MOŽINA: *Ona.*

MIKLAVČIČ: Katera ona?

MOŽINA (*zamaknjeno*): Saj jo gospod načelnik poznajo!

MIKLAVČIČ: Katera je? Takoj povejte!!!

MOŽINA: Gospodična, (*Sladko, zaljubljenno.*) gospodična...

MIKLAVČIČ (*jezno*): No?

MOŽINA: *Gospodična — Rija.*

MIKLAVČIČ (*poskoči in prasne v smeh*): Nezaslišano! Neverjetno! Tako torej delate! V urad hodite zaradi tiste malopridne punčare...

MOŽINA (*užaljeno, tiho*): Ni malopridna, ... je...

MIKLAVČIČ: Jaz sem načelnik, ne vi! Jaz vam bom že dal uradnika! Boga zahvalite, če boste sploh ostali še nadalje v službi. (*Sam zase.*) To ga je imenitno potegnila! (*Možini:*) Sedite! (*Možina sede. Miklavčič kliče na telefonu.*) Halo, tukaj Miklavčič. Pošljite nemudoma semkaj pisarnika Štefeta. (*Odloži slušalo.*) Tako! (*Hodi po izbi gor in dol, Možina ga s strahom opazuje.*) Tako torej! Ljubimkanje, politično rovarjenje kar na debelo, sistematično in preračunano uničevanje mojega zdravja... ne, ne... tu se že vse neha...

MOŽINA (*poklekne, dvigne in razpre roke; z ihtečim glasom*): Gospod načelnik, jaz ljubim državo, jaz globoko, prav do dna, spoštujem vse starejšine... Živela Narodno—gospodarska stranka... živeli vsi ministri!

MIKLAVČIČ: Norec, sedi! (*Možina se trese, sede in si briše solze. Med tem pride Štefe.*)

ŠTEFE (*je prebrisano človeče, zvito, priliznjeno*): Najponižnejši sluga, gospod načelnik! (*Se globoko prikloni.*) Želite, gospod načelnik?

MIKLAVČIČ: Štefe, o vas nisem imel posebno dobrega mnenja, ste precej malomarni v službi.

ŠTEFE: Gospod načelnik ponižno si usojam misliti, da nisem malomaren.

MIKLAVČIČ: Mislite? Kdo vam je sploh dovolil misliti? Tako sem rekel in tako je!

ŠTEFE (*Ko ga Miklavčič ne gleda, se z grimasami očitno norčuje iz njega. Ponižno*):

Svečano obljubljam, gospod načelnik, da bom napel vse svoje sile, da bi se poboljšal...

MIKLAVČIČ: To je pametna beseda! Dal vam bom mnogo priložnosti za poboljšanje. Tale tukaj (*Pokaže na Možino.*) ne boveč pisal zamudnikov. Z jutrišnjim dnevom prevzimate ta zaupni posel—Vi!

MOŽINA (*ihti*): Gospod načelnik, ne... ne...

MIKLAVČIČ: Tiho, Možina! Uradniško karijero ste zamenjali za politično karijero! Nemara postanete celo poslanec...

MOŽINA: Ne, gospod načelnik, ne poslanec... samo uradnik...

MIKLAVČIČ: Tako sem odredil, tako bo ostalo! Zdaj pa povejte, Možina, Štefetu, kam vas je privedla vaša trmoglavost, da bo vedel, kako mu je v bodoče ravnati! *Možina ihti in si briše solze. Načelnik odide.*

ŠTEFE (*Oponaša načelnikovo hojo, roke ima na hrbtu.*) Tako sem odredil, tako bo ostalo. (*Možini*) Luka, potolaži se! Saj jaz se ne potegujem, da bi zapisoval zamudnike. To lahko še vedno ti opravljaš, le seznam mi boš dajal vsak dan, da ga bom prepisal in nesel vsak dan načelniku... (*Štefe se smeje, Možini gre na jok.*)

— ZASTOR —

Dalje prihodnjič

Masna produkcija. Pariški Le Risque je izvedel sledečo: Slavni predstavnik masne produkcije Henry Ford je bil na poti v Californijo, kjer je bil pravkar kupil krasno vilo in se je ustavil v Santa Fe. Pohajajoč po sejmu, kjer prodajajo Indijanci svoje krasne lončene izdelke, je opazil nekoliko čudovito lepo izrezljanih stolov nenavadnega sloga, ki je bil očitno inspiriran po pueblvskem motivu. Niti dva stola nista bila enaka. "Koliko zahtevate za ta stol?" je vprašal z glasom trgovca.

"Pet dolarjev," je odgovoril Indijanec.

"Ta le mi ugaja. Koliko jih še imate povsem enakih?"

"Vsak je drugačen."

"Ali mi jih morete narediti kaj več iste vrste?"

"O da."

"Za koliko? Ali mi boste naredili posebno ceno, če jih naročim dvanaest? Zlasti ko je lože narediti vse enake."

Indijanec je nekaj časa preudarjal. Potem je odgovoril: "Da, lahko vam jih naredim dvanaest po osem dolarjev."

"Osem dolarjev?... Saj ste rekli pet..."

"Glejte, če naredim en stol, ustvarim nekaj novega in vse svoje srce, vso svojo dušo vložim v to delo... Če moram to enajstkratek ponoviti, moram dobiti vsaj kak profit za to."

Anekdota ne pove, ali je Ford kaj naročil po tej obtožbi masne produkcije.

Dr. Ivan Lah

B SKLEPU LISTA nam prihaja vest, da je 18. maja umrl profesor na ženski gimnaziji, dr. Ivan Lah. Njegova smrt, ki je in ni nepričakovana, je naredila v slovenskem literarnem življenju veliko vrzel. Lah je bil skromen, nikdar ni silil za slavo, rad je priznaval druge taletne in jih vabil na poprišče, sam pa je bil neutrudljiv delavec, dasi je iz vojne odnesel rano, ki ga nikdar ni prestala mučiti. Literarni sadovi, ki jih je zapustil, so bogati — po množini in po vsebini.

Najbolj znane njegove knjige so "Uporniki," "Vaška kronika," "Brambovci" izpred vojne, po vojni je pa napisal povesti "Angelin Hidar", "Sigmovo maščevanje", "Noč na Hmeljniku", Vodnikova družba je izdala dva zvezka "V boju za Jugoslavijo". Tudi "Knjiga spominov" se mnogo čita. Krajše črtice, članki in razprave iz njegovega peresa so brez števila. Baje je zapustil tudi še nekaj nenatisnjenih, deloma dovršenih, deloma nedovršenih del.

Ivan Lah je bil vseskozi modern pisatelj, vendar se pa ni nikdar zaletaval v ekstremnosti, brez katerih si nekateri avtorji ne morejo misliti "moderne". Ko je Lah začel, se je steza utirala v novo življenje. Cankar in Župančič, Kette in Murn so prebili prve, najbolj ljute

boje. Lah je v glavnem sledil tej poti, vendar pa imajo njegova dela pečat originalnosti.

Rojen je bil Ivan 9. decembra 1881. v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Po končani gimnaziji je študiral v Pragi, kjer je takrat predaval Masaryk, ki je naredil največji vtis na naše, češko univerzo pohajajoče dijake. Kakor mnogo drugih, se je tudi on vrnil kot Masarykovec v domovino. Prepotoval je tudi Rusijo, Poljsko in balkanske dežele. Ko se je naselil doma, se je posvetil časnikarstvu, dokler niso sarajevski streli porodili odmeva po vsem svetu. Teda se je zanj pričelo mučeništvo. Bil je eden "političnih osumljencev" in takoj, ko se je vojna pričela, so ga spravili najprej v zapor v Novem mestu, potem na Grad, naposled, po raznih drugih koncentracijskih taborih, v Mittergraben. Potem so tudi njega vtaknili v vojaško suknjo in poslali na romunsko fronto, kjer je bil tako težko ranjen, da je bilo njegovo okrevanje po dolgih mesecih trpljenja skoraj podobno čudežu. Popolnoma ozdravel pa ni nikdar. Kljub temu si je ohranil sveže srce in delavnost, ki nima mnogo primer. Pisal je do zadnjega časa in kar bi bilo še prišlo iz njegovega peresa, se komaj da uganiti. Njegova smrt je — ne v frazi, temveč v resnici, velika izguba.

Žensko poglavje

PA LE NAPREDUJEJO.

TEMNO JE dandanašnji po svetu in mnogo ljudi je izgubilo vsako upanje vpričo bahave reakcije, ki nastopa po vseh straneh sveta, kakor da je za vekomaj upihnjena luč svobode in kaže človeštvu edino pot nazaj. Eden razlogov za to malodušnost je dejstvo, da je svet kljub modernim komunikacijskim sredstvom v nekaterih ozirih še vedno velik. Večinoma vidimo le to, kar moremo dotipati z rokami, ali pa kar nam poročila primaknejo v bližino. Časopisi pa

vendar ne poročajo vsega, nekateri, ker ne morejo, drugi pa, ker nočejo. Na tem planetu se gode tudi reči, ki dokazujejo, da drži pot še vedno naprej in vračajo človeku omajani pogum.

V Rusiji je izšla knjiga v nemškem jeziku, "Asien, gruendlich veraendert," (Azija, temeljito izpremenjena), ki jo je spisal Egon Irwin Kisch. Mnogo zanimivega je v njej in slika kaže izpremembe, ki bi jih bil človek še pred kratkim smatral za nemogoče. Poglavje, ki ga

je pisateljju narekovala mohamedanka Časjad Mirkulan, bo gotovo zanimalo naše ženske in jim utrdila nade v lepšo bodočnost.

“Jaz, Časjad Mirkulan — pripoveduje muslimanska žena — sem bila rojena leta 1904 v dolini Fergana v Tadžikistanu. Ko sem bila šest let stara, sem začela nositi pajčolan. Moj oče je bil tkalec, moja mati in jaz sva vezli okraske za klobuke, moja sestra nama je pomagala, moj brat je pa delal v pekarni. Bili smo zelo siromašni, zato še nisem bila omožena. Nisem se poročila do štirinajstega leta.

Seveda nisem poznala svojega bodočega soproga. Sploh nisem imela pojma, da imam postati nevesta. Pozneje sem zvedela, da je neki stric meni namenjenega soproga — njegov oče je bil mrtev — z imamom (mohamedanskim duhovnikom) prišel vprašat mojega očeta, ali sem bila že komu obljubljena. Ko sta zvedela, da sem še “svobodna”, sta odšla in se vrnila drugi dan. Moja mati je spekla kruha, skuhala pilava (podobno rižotu), pripravila čaja za goste in jima podarila s srebrom izvezeno kapo za zaročenca. Mene so za ta dan poslali proč — vera je zahtevala, da ne sme nobene dekline ostati v hiši, dokler so bili sorodniki njenega bodočega soproga tam. Jaz pa nisem vedela ničesar o tej postavi in nisem imela nobenega pojma, zakaj so me poslali k sosedom.

Medtem so ugotovili mojo ceno: dve ovci, 10 funtov pšenice, dva konjska tovara drv, sto funtov riža, eno kravo, tri pokrivala iz velblodove volne in dve obleki. Mimogrede naj omenim, da so bila pokrivala in obleki vse, kar smo dobili, zakaj tudi oni so bili revni. Ko mi je mati čez nekaj dni naposled povedala, da se poročim, se me je lotilo neskončno gorje ob misli, da naj zapustim dom. To je pomenilo, da ne bom več mogla videti svojih malih prijateljic, zakaj prvi dve leti poroke ne sme nobena žena ne sprejemati posetov, ne obiskovati koga. Tudi nisem vedela, ali je moj zaročenec star ali mlad, lep ali grd, niti se nisem upala vprašati, koliko žen je že imel.

Tri tedne po sklenjeni kupčiji je moja družina pripravila veliko gostijo in prišli so vsi naši sorodniki. Jaz sem sedela s svojimi prijateljicami v “ičkariju” (prostor za ženske), ko so neki otroci pridrveli brez sape in naznanili: “Časjad, videli smo tvojega soproga.”

Bila sem preveč plaha, da bi bila sploh kaj rekla. Neka moja prijateljica je vprašala: “Ali je star?” In odgovor je bil: “Ne, nič starejši ni od Časjadinega brata in svilnat plašč ima.”

Srce se mi je dvignilo ob teh besedah, zakaj prepričana sem bila, da bom morala vzeti sivobradca, ker smo bili tako siromašni.

Moja mati mi je ukazala, naj si pobarvam nohte s heno, počrnim obrvi in oblečem svojo boljše obleko. Nenadoma se je prikazal stric mojega zaročenca in zaklical: “Zdaj!” Pohitela sem za obred. Zakrila sem si obraz s pajčolanom, šla k vratom, ki so bila zaklenjena in počakala na mater za navodila. Onstran vrat je duhovnik glasno vprašal, ali soglašam, da se poročim. Mati mi je dala znamenje, naj molčim. Še le ko se je vprašanje štirikrat ponovilo, sem odgovorila “ha” (da). Nato sta dva sorodnika mojega soproga — zakaj bil je že moj soprog — vstopila, razgrnila preprogo po tleh, postavila nanj čaja in slaščic, potem sta pa odšla, jaz, mati in moje prijateljice smo pa stale, obrnjene v zid in smo jokale.

Kmalu potem so privedli mojega soproga in ostala sva sama. Poklical me je in sedla sem kraj njega na preprogo, z odvrnjenim obrazom, da ga ne bi videla. Natočil je čaja in mi ga ponudil, jaz pa sem zavrnila. Trepetala sem kakor list na drevesu in nisem mogla ne jesti ne piti. Ko je sam nekaj zavžil, je zapleskal z rokama in mati je vstopila, da pospravi posodo. Ko je odšla, sem slišala, da je zaklenila vrata od zunaj.

Moj soprog se je obrnil k meni in mi vzel pajčolan. Srce mi je bilo kakor kladivo — bilo me je sram pokazati svoj obraz tujemu možu. Tisti trenotek sva prvič videla drug drugega. Čudila sem se, ali je bil zadovoljen z menoj. On se mi je zdel prav čeden in prijazen, toda izpregovoriti nisem mogla nobene besede. Nato je položil nekaj blazin na preprogo in legla sva za spanje. Ostala sva tako drug poleg drugega kakor brat in sestra vso dolgo noč. Niti poljubiti me ni poskusil.

Tri dni sva živela pri mojih starših, kakor je zahtevala šega, potem sva odšla v njegov dom. Vesela sem bila, ko sem zvedela, da ni imel drugih žena — do tedaj nisem imela poguma, da bi ga vprašala. Poldrug mesec sva živela skupaj, ne da bi se me bil dotaknil.

Nekega dna sem slišala njegovo sestro, ko ga je dražila: "Ali te ni sram, brat moj? Star si že osemnajst let, pa se vedeš kakor bača (homoseksualec)." Na to je moj soprog odgovoril: "Ona ne mara, da bi se je dotaknil. Boji se." Sestra je tedaj spekla nekakšno meseno mešanico in dala vanjo prav malo neke znane narkotične snovi. To mi je dala jesti. Kmalu sem izgubila zavest in nič ne vem, kaj se je zgodilo tedaj. Drugi dan sem imela hudo mrzlico in mnogo tednov sem ležala hudo bolna in bledlo se mi je.

Leta 1919 je moj soprog, ki je bil bombažen delavec, umrl od vnetja pljuč. To je bilo komaj šest mesecev po najini poroki. Ker ni imel brata, čigar žena bi bila morala postati po postavi, sem se vrnila k svojim staršem. Ampak ni mi bilo usojeno, da ostanem dolgo doma. Neke noči je brat moje matere prihitel v hišo z vestjo, da so neko bližnjo vas napadli banditi, oskrunili vse ženske in da so na poti k nam. Moji dve sestrični in jaz smo se maskirale kot stare ženske in v spremstvu mojega strica pobegnile v hribe. Dva dni pozneje smo prišli v mesto Kokand in tam nas je stric izročil ondotnemu išanu (čudodelnemu duhovniku), po imenu Rahmatula, rekoč: "Me-so je vaše, kosti so naše", kar pomeni, da lahko stori z nami, kar hoče, a kadar umrjemo, pride kdo po nas.

Išmanove štiri žene so nam s pomočjo starega služabnika takoj od začetka grenile življenje. Po ves dan smo morale pripravljati jedi za muridija, pomožnega duhovnika, ki je posedal okrog hiše in ni delal ničesar, ali pa za obiskovalce, ki so prihajali k čudodelcu za pomoč. Narezavanje čebule, kuhanje pilava, pomivanje posode nam ni dopuščalo ne trenotka oddiha. Pet mesecev smo delale v starih ženskih oblekah, v katerih smo bile prišle. Plače nismo dobivale nobene in jedle smo, kar je ostalo.

Čez nekaj časa je dal Rahmatula mojo starejšo sestrično nekemu odvratnemu mura-diju, ki je že imel dve ženi doma, za ženo. Na svatbo je prišel moj stric in mi prinesel žalostne vesti. Banditi so ubili mojega očeta in mu odrezali glavo pred očmi moje ugrožene matere. Dolžili so ga, da je skrival mene. Hotela sem se vrniti domu, toda stric mi je dejal, da pripadam svetemu išanu in če bi me

zopet kdo hotel poročiti, da bo skušal odkupiti me. Prosila sem ga torej, naj mi vsaj pošlje boljše obleko in to mi je obljubil.

Nekega dne je Rahmatulova najmlajša žena obolela in tabib (duhovnik, ki je obenem zdravnik) ji je naročil, naj ves teden uživa žabjo juho. Ukazali so mi, naj poiščem s starim služabnikom v bližnjem močvirju žab. Posrečilo se mi je, da sem jih nekaj vjela brez težav, zato so me drugi dan pustili, da sem šla sama. Vjela sem eno žabo in jo vteknila v košarico, ko sem zaslišala glasbo. Pohitela sem do glavne ulice in tam sem uzrla nekaj, kar bi bila vedno smatrala za nemogoče. V dolgi procesiji so korakale ženske, večinoma brez pajčolana, za godbo in prepevale na ves glas. Dve sta nosili na drogeh razpeto rdečo zastavo z napisom: Jašasun čotunlar osodleri. To pomeni: Slava ženski osvoboditvi. Skoraj nehote sem jim sledila, s precepom v eni in s košaro v drugi roki. Prišli smo do velikega dvorišča, kjer so bile mize in stoli. Bilo je tam čaja in vabljevih jabolok in slaščic. Neka ženska je stopila na oder in začela govor. Dejala je, da življenje, ki ga ima večina nas, ni pravično, da mož nima pravice pretepati ženo, da ni nobenega vzroka, zakaj se ženska ne bi smela učiti prav tako kakor mož in da ženam ni treba hoditi vse življenje zagrnenim z gostim pajčolanom.

Stala sem tam kakor prikovana. Bilo bi prav lepo, če bi bile ženske proste kakor moški, toda kaj ni Alah prepovedal tega? Ženska na odru je govorila pregrešne reči. Gotovo jo bodo kamenovale, kadar konča. Namesto tega so vse razvnete ploskale in klicale: Slava ženski osvoboditvi!

Potem je guvernica — pozneje sem izvedela, da je bilo njeno ime Ibrahimova — opazila mene, stoječo samo, medtem ko so vse druge sedele in je prišla k meni.

"Ali nočete sestri?" me je prijazno vprašala.

"Bojim se", sem plašno odgovorila. "Živim pri išanu in če bi zvedel, da sem tukaj, bi me gotovo ubil."

"Ali je on vaš soprog?"

"Ne, služkinja sem v njegovi hiši."

Vztrajala je na tem, da sedem in kaj zavžijem. Povedala sem ji vso svojo povest.

Ko sem končala, me je vprašala: "Ali ne bi hoteli študirati?"

"Študirati? Saj sem ženska," sem se zavzela.

Tedaj mi je z vso potrpežljivostjo razložila, da je gospodstvo groznega emirja pri kraju, da je vse ljudstvo svobodno in enako-pravno, da vsakdo lahko študira, če ga mika, pa naj bo mož ali žena.

"Da, da, strašno rada bi se kaj naučila," sem zaklicala. "Če bi mogla ostati pri vas, se ne bi vrnila več k Išanu."

Tako sem bila uvedena v novo življenje, v življenje, o katerem se mi ne bi bilo niti sanjalo. Živela sem v velikem komunalnem domu za ženske. Spominjam se, ko sem prvič stopila v kopalno kad. Izprva sem se bala, potem pa bi bila rada cele ure ostala notri. In ko sem prvič v svojem življenju spala v postelji, sem mislila, da mora to biti bjamar biči (raj). Potem sem se stopnjema naučila čitati in pisati, počasi od začetka, a kmalu mi je šlo gladko. Bila sem silno srečna in želela sem, da bi mogla povedati materi, toda bala sem se, da bi se morala vrniti k išanu.

Nekega dne, ko sem napravljala posteljo, sem opazila močno zavito žensko pri vratih. "Vstopite!" sem smeje zaklicala. "Torej ni moških tukaj." Prišla je k meni, tako blizu, da se je njen pajčolan dotikal mojega obraza in sem se zbala. Naenkrat je zaklicala: "Časjad!" — Bila je moja mati. Izprva ni mogla govoriti,

ampak je le stala, me oklepala in jokala. Potem sem slišala njeno povest. Stric je bil zopet prišel v Kokand z novo obleko, kakor mi je bil obljubil, pa je slišal, da sem bila umorjena. Ko se nisem vrnila z žabjega lova, je išan vprašal neko vedeževalko in ta si je izmislila fantastično povest o banditih, ki da so me oskrunili in umorili. Mati je ves ta čas žalovala za menoj. Išana so seveda smatrali za najmodrejšega moža in kar je dejal on, je moralo biti resnično. Tedaj pa je nekega dne dobila od komunalne hiše obvestilo, da živim tam in da me lahko obiše, če želi.

Pozneje sem zvedela, zakaj so poslali ponjo. Neki mladi učitelj bi me bil rad poročil. Moja mati je dovolila in poročila sva se. Obred je bil enostaven — vse drugačen od prve poroke. Jaz sem še nadalje pohajala šolo. Pozneje sva oba, moj mož in jaz, dobila dovoljenje, da se vpiševa v pripravljalnico za visoko šolo. Odtam sva šla na univerzo v Taškentu in izučila sem se politične ekonomije. Kmalu sem se naučila ruščine, da sem mogla čitati tudi ruske knjige in se pogovarjati z Rusi. Posvetila sem se organiziranju zaostalih žensk svojega plemena, bojevala se zoper otroške poroke, zoper nepismenost, zoper neznanje v zdravstvenih rečeh. In to je, kar delam sedaj.

To je moja povest, povest, kako je iz domače tržne živali postala svobodna žena. To je le ena izmed tisočeri podoben povesti iz sovjetske republike Tadžikistan. . .

E. K.

Julkina zmota

(Nadaljevanje.)

7.

EKE NEDELJE sta bila Riko in Julka pri njenih starših. Njena mati je izvrstno kuhala, Julka je pa sovražila kuhinjo, češ da jo sili misliti na same prozaične reči in jo odvaža od inteligentnega dela. Mati se je sicer rada strinjala s hčerjo, toda v tej stvari ji ni dala prav.

"Še močnika ne zna dobro narediti vsak tepec", je dejala.

"Oh, ne govorite mi o močniku! Kadar se

spomnim, koliko sem ga pojedla, ko sem bila majhna, se mi zgabi ob sami besedi."

Oče se je moral vmešati. Take opazke so ga pogrele, že zaradi tega, ker se je zavedal, da je storil za svoje otroke vse, kar je mogel. Zahteval ni od njih nikakršne posebne hvaležnosti, ampak prikrite opomine, da ni bil Morgan ali Rockefeller, ko so se rodili, je smatral za krivične in neokusne.

"Mnogo ljudi se je zredilo ob močniku in žgancih", je dejal, "in nobenega ne poznam, ki bi mu to bilo škodovalo. Dosti je bilo med

njimi takih, ki so potem dali kaj velikega od sebe."

Materi je bilo žal, da je omenila že na pol pozabljeno jed; na eni strani je v duši morala dati možu prav, na drugi je pa — ne povsem jasno — čutila, da ima hči pravico do boljšega življenja in da je zaradi tega prav, če hoče pokopati spomine na nekdanjo revščino. Kadar je bila Julka ž njo, je znala toliko govoriti o svojem umetniškem nagnenju, o svojih prizadevanjih, o življenju v visokih krogih, da je mati z vso svojo dušo verjela vanjo. Če je pa pred možem omenila to prepričanje, se ji je le posmehoval. Ko je sedaj opazil, da bi mu žena rada vse izgledila in udobrovoljila Julko, se je v njem oglasil protest.

"Kaj pa je napačnega s kuhinjo? Speči slastno pečenko je več vredno kot skovati šepav verz. Kosila se veseliš, vsaj dokler ga uživaš in če je posebno dobro, ti še dolgo ostane v spominu. Ob izsiljeni pesmi se ti pa takoj skisa obraz."

"Duševnega dela vendar ne moreš primerjati s kuhlino in loncem," ga je zavrnila mati.

Mož se je ujezil.

"Duševno delo!" je zaklical. "Ali je v kuhinji prepovedano? Iznajdbe prihajajo tam prav kakor v tehniki. Če jih ne bi bilo, bi se še danes hranili kamor divjaki pred petdeset tisoč leti. Ali niso naše juhe, naše pečenke, pogače in potice izumi? Ali ni treba okusa, da prirediš dobro večerjo, prav tako kakor slikar ne more ustvarjati brez nje?"

Riko je pripomnil:

"Jaz že cenim dobro kuho; znanje že mora biti v tem, zakaj jaz ne bi vedel kaj početi s surovim graham. Kdaj se krompir olupijo, kdaj ostrže, kdaj se da oblicah v lonec? Čast kuharicam!"

Julka se je namrdnila.

"Zakaj neki nisi poročil dobre kuharice? Tedaj ti ne bi bilo treba delati takih opazk."

Začudil se je Riko. Kaj pa je zopet dejal, da ni bilo prav?

"Mislil sem, da sem ti polaskal. Ti mi vendar kuhaš in dal sem ti čast."

Julka ga je ošinila s pogledom.

"Dobro razumem tvojo ironijo. Govorite, kar hočete. Kuhinja je tu doli in če človek stremlje v višave, se ne more dati prikovati k

ognjišču," je odgovorila in v svoj glas je vložila toliko prezira, da je postal nenaraven.

Očetu se je pa zdelo drugače. Udaril se je po kolenu in se od srca nasmejajal.

"Tako smešne pa še nisi povedala." Potem je z bolj resnim glasom nadaljeval: "Škoda, da nisem vsaj za kakšne pol ure tvoj mož. On menda še vedno veruje v tiste tvoje višave in kar zleze vase, ker se čuti tako majhnega v primeri s teboj. O, višave so, le da ti nič ne veš o njih. Ker je imela tvoja mati nekoliko boljšo mladost in jo je zapustila, ker je mene rajša imela od udobnosti —"

"No, no," se je namuznila žena, "nikar ne misli, da sem bila tako strašno zaljubljena."

"Ne strašno," je odgovoril mož, "ampak dovolj, da si se sprla s svojim očetom. Ampak Julka? To dekle menda sploh ne ve, kaj je ljubezen."

"O ne," je zaklicala hči, "kako naj žena pozna ljubezen, če je ne užije?"

Riko se je zdrznil kakor da ga je nevidna roka udarila po temenu. Čutil je, kako mu je trepet šel po živcih. A hipoma je minilo kakor bi otrpnel, ko je oče vzkliknil:

"Juka!"

Toliko srda je bilo v tej besedi, da se je celo Julka zgrozila. V zadregi je hotela popraviti vtis, a trma ji ni dovolila pravih besed.

"Kaj bi sploh govorila, ko me nihče ne razume? Vse vaše misli so vsakdanje in če kdo zine kaj nenavednega, razlagate vse po svoje — kakor da bi gluščem igral Beethovena."

"Beethovena, a? Ime poznaš in to je vse. Tako je z vsemi tvojimi višavami. Pa se mi zdi, da tavaš še bolj nizko kot sem mislil. Pokleknila bi in prosila svojega moža odpuščanja in zelo velikodušen mora biti, če ti odpusti. Da sem jaz na njegovem mestu, bi delala dolgo pokoro, preden bi pozabil."

"Saj ni mislila tako hudo," je tolažil Riko kakor da bi hotel sam sebi pregnati bridkost. "Slak dan ima, razdražena je, pa se ji je zaletelo."

"Kadar se človeku zaleti, pove, kar res misli," je odvrnil oče.

Materi se je zdelo, da je ona na vrsti, pa je diplomatsko povzela:

"Meni moj mož nikdar ni povedal, da me ima rad, menda niti kot fant ne. Nekaterim

ni dano, da bi govorili o takih rečeh. Prevelike, če hočete, presvete so jim za besede. Jaz sem pa vedno vedela, kako in kaj, ker sem čutila. Riko je najbrže tudi tak. Včasih bi se mi zdelo: Čim manj besed, tem večja ljubezen. Ampak nemara je čas, da se pomenimo kaj drugega."

Rada bi bila predložila drug predmet, ki ne bi vodil do nesoglasij in prepira, pa ji ni

prišlo nič zadovoljivega na misel. In ker ni bilo inspiracije, se je oprijela najbližjega:

"Kako si pa zadovoljen s svojo novo službo?" je vprašala Rika.

S službo?"

To enostavno vprašanje je pregnalo vse mrakove, ki so se bili Riku nabrali v duši.

(Dalje prihodnjč.)

Za gospodinje

Kadar se peče pečenka, se v ponvi nabere sok, sestavljen iz masti, na kateri se peče, iz juhe ali vode, s katero se zaliva in iz delov mesa. Ta sok se lahko porabi, tak kakršen je, bodisi da se polije pečenka z njim, bodisi da se da posebej na mizo in se vsak gost sam posluži. Ali pa se iz teh odcedkov napravi omaka (gravy ali sauce). V Ameriki je zadnja moda bolj v navadi, pogostoma je te dobrote celo preveč, na primer kadar polivajo ocvrto meso, povaljano v jajcih in drobtinah z omako. Vzemimo na ta način ocvrt telečji zrezek; kadar se odcedi in pride na krožnik, tak kakršen je, lepo rumen in krhek, je lep za oko in fin za slast. Nekoliko kapljic limone ugaja večinoma vsakemu gostu. Ampak polit z omako, zlasti s kakšno rjavo, izgubi lepoto za pogled in okus za jezik.

Dobra kuharica ne bo sledila takim navadam le zato, ker drugi tako delajo, ampak bo preudarila, kaj se vjema s kakšno rečjo. Če ne ve vsega od začetka, jo bo praksa največ naučila. Zlasti velja to za okus, ki se ne da predpisati, ampak se mora razvijati s poskusi, z opazovanjem in z zaupanjem v samo sebe. Kdor je prepričan, da se nikoli ne nauči kuhati, se res ne bo. Kakor pri vsakem drugem delu je treba vere v samega sebe in to olajša vse.

Razne vrste mesa skoraj zahtevajo omako in odcedki pečenke, v katerih je prav mnogo redilnih snovi, so izvrstni za to. Dobe se, bodisi da se je meso peklo v nepokriti ponvi brez zalivanja, ali pa v pokriti kaseroli, zalivano z juho ali z vodo. Seveda ne dajejo vsi kosi enake množine soka, ampak nekaj ga da vsako meso.

Kadar je pečenka gotova in se vzame iz posode, v kateri se je pekla, je čas, da se naredi omaka. Da je dobra, ne sme biti premastna, ne sme imeti "štrukeljev," in zmes mora biti dovršena, ne da bi plavala po vrhu mast, spodaj pa bila vsa gošča. Z nekoliko paznosti res ni težko narediti lepo omako.

V prvi vrsti je treba gledati na to, da ne bo premastna. Če je v ponvi ostalo preveč masti, nagni posodo in odlij, kar je preveč masti v skledico. Če ostanejo štiri žlice maščobe, je dovolj. Postavi ponev na ognjišče in naredi prav majhen ogenj. Vmešaj v odcedke štiri žlice moke in mešaj, da se moka dobro strne s sokom, med tem pa prilivaj dve do tri kupice mrzle vode, ne da bi prenehala mešati. To delaj približno deset minut, da bo mešanica tako gladka, kot se le more doseči s kuhalnico. Potem dodaj dišavo ali ekstrakt, ki je po tvojemu okusu in precedi vse skozi sito. Za omako je fino sito neizogibno potrebno; pogostoma rabijo kuharice rešeto (Colander) in prav s tem pokvariyo omako. Če

moraš tako sito kupiti v prodajalni, zahtevaj "a hair sieve" ali pa bolj po domače "a tammy". Če tako ravnaš, boš gotova, da so vse sestavine omake dobro premešane, da se ne bo mast ločila od moke in da ne bo zrnov v njej. Ko je to opravljeno, vlij omako v za to primerno skledico in daj vročo na mizo.

To lahko smatraš za osnovo skoraj vseh omak, razen tistih, ki se delajo posebej, torej brez mesa.

Če je bila pečenka, od katere si dobila odcedek, sočna, je ta omaka, taka kakršna je, brez dodatkov, popolnoma zadovoljiva. Če je pa bolj suhe vrste, bo treba poskrbeti, da dobi omaka več barve in okusa.

Dandanašnji si ameriške kuhinje največ pomagajo s tem, kar se dobi gotovo v trgovini. Mnogo je takih reči na policah prodajaln in večinoma niso zaničevanja vredne, zlasti če ni preveč časa na razpolago.

Par mesnih kock (bouillon cubes) bo pomagalo, če meso ni bilo dovolj sočno. Nič drugega ni treba kot vreči jih v omako, kadar se začne mešati. Pri "groserju" se dobe vsakovrstni pikantni "sosi", ekstrakti iz zelenjav in gob, razni paradižnikovi izdelki i. t. d. Priljubljeni so: Worcester sauce, black walnut catsup, navadni catsup, paradižnikov sok (tomato juice) in takozvani chilli sauce.

Če se nočeš poslužiti tega in imaš nekoliko časa, lahko daš omaki razne fine okuse, če vržeš vanjo, kadar začneš mešati, nekoliko listov zelene, malo petršilja, jedrce česna, zrezanih zrelih oliv, klinčkov ali gob. Olive ali gobe tudi lahko pustiš v omaki; poberi jih iz nje, preden jo precediš skozi sito, pa jih potem stresli nazaj.

Tudi sadje se lahko rabi za take omake. Kadar se meso peče, lahko vržeš pest brusnic (cranberries) v ponev. Na enak način lahko rabiš konservirane ali suhe breskve ali marelice. To se prav dobro poda pečeni jagnjetini in teletini. S pečeno gnjatjo ali z jezikom se dobro vjemajo rozine v omaki. Če je meso dalo mnogo maščobe, pa radi dodajo omaki nekoliko limone, pomaranče ali "Grapefruita."

Sok pečene kuretine se lahko porabi za omako s tistimi deli petelina, purana, gosi, i. t. d., ki niso šli v ponev. Kadar je pečenka gotova, odlij toliko maščobe, da je ostane le 4 do 6 žlic, dodaj 4 do 6 žlic moke in po potrebi mrzle vode ter mešaj na majhnem ognju vsaj deset minut. Potem dodaj zrezana kuhana jetrca, želodec, če imaš kaj mesa od vrata i. t. d. in vodo, v kateri se je to kuhalo. Vse to dobro mešaj, da bo omaka gladka. Kadar precejaš, bo meso ostalo na situ pa ga potem vržeš nazaj v omako. Ali pa lahko najprej precediš in potem dodaš zrezano, toplo meso.

NETOPIR.

O netopirjih so med ljudstvom razširjene vsakovrstne vraže in po tem, kar sodijo ljudje o tej živali, ki "ni ne tič ne miš," bi se moralo verjeti, da je v resnici nevarna. To pa nikakor ni res. da so netopirji slepi, nasprotno imajo zelo bister vid, ki jim je potreben, ker se hranijo večinoma z žuželkami, ki letajo. V zvezi z bijološko službo Zedinjenih držav so strokovnjaki zadnje čase študirali te živali in njihove navade. Lovili so jih in jim pripenjali obročke iz aluminija s številkami, da so jih spoznali, kadar so se zopet — pogostoma daleč od prvega mesta — vjeli. Neki dijak na harvardski univerzi je na ta način v zadnjih petih letih označil okrog deset tisoč netopirjev. Našel jih je v zapuščenih roveh, v gorskih jamah, v vročih starih senikih, zvonikih i.t.d. Veda dobiva na ta način jasnejšo sliko o živali in njenem življenju. Nekatere vrste prezimujejo na bermudskih otokih, po leti pa žive v vzhodnih Zedinjenih državah. Druge vrste ostanejo doma in prezimujejo po jamah. Skoraj vsi najdejo svoje kraje instinktivno kakor golob. Babice nosijo svoje mlade por krili in mladiči se oprijemajo materinega zaradi tega pravi dobrotniki človeštva.

kožuha. Letajo večinoma po noči in polove na milijone škodljivih žuželk. Malo kateri komar jim uide in v krajih, kjer je malarija ali rumena mrzlica doma, so

"Amen" na prodaj? — Pariška "Marianne" priobčuje sledečo anekdoto na račun ameriškega oglaševanja:

Papež se je z nekim Amerikancem izprehajal po vatikanskih vrtovih. Neki kardinal jima je sledil in vjel tu pa tam kakšne besede. Slišal je:

"Sto tisoč dolarjev!"

Papež je odmajal z glavo. Amerikanec je vzkliknil: "Milijon dolarjev!"

Papež je molčal. Čez nekaj časa je Amerikanec povišal svojo ponudbo: "Deset milijonov dolarjev!"

Papež je zopet odklonil. Ko je Amerikanec odšel, je kardinal pohitel k papežu. "Sveti oče," je dejal, "zakaj ste bili tako trdovratni? Le pomislite, kaj bi vse mogli storiti s tem denarjem. Lahko bi gradili šole, cerkve, bolnišnice..."

"Nemogoče je," je odgovoril papež; "hotel je, da bi opustili "amen" na koncu molitve in ga nadomestili s "Shell Oil".

Slovenski Socijalistični Klub št. 27 in Soc. pevski zbor "Zarja"

vabita naročnike in prijatelje Cankarjevega glasnika, kakor tudi vse prijatelje delavskega gibanja
na svoj letni IZLET ali

Piknik

V NEDELJO 19. JUNIJA NA PINTARJEVE FARME

Preskrbljeno bo za duševen in telesni užitek. Vsi zavedni slovenski delavci in delavke iz širnega Clevelanda bodo prišli. Pridite tudi vi in pripeljite svoje prijatelje in znance. Vas iskreno vabijo člani soc. kluba šte. 27, in pevskega zbora Zarje.

Nick Spelich

SLOVENSKA MLEKARNA
6210 WHITE AVENUE
HENDERSON 2116
Cleveland, Ohio

JOSEPH KODRIČ
Vzorna mesnica.

1307 ADDISON ROAD
HENDERSON 3365

Z našo postrežbo boste
zadovoljni.

**Frank Černe Jewelry
Company**

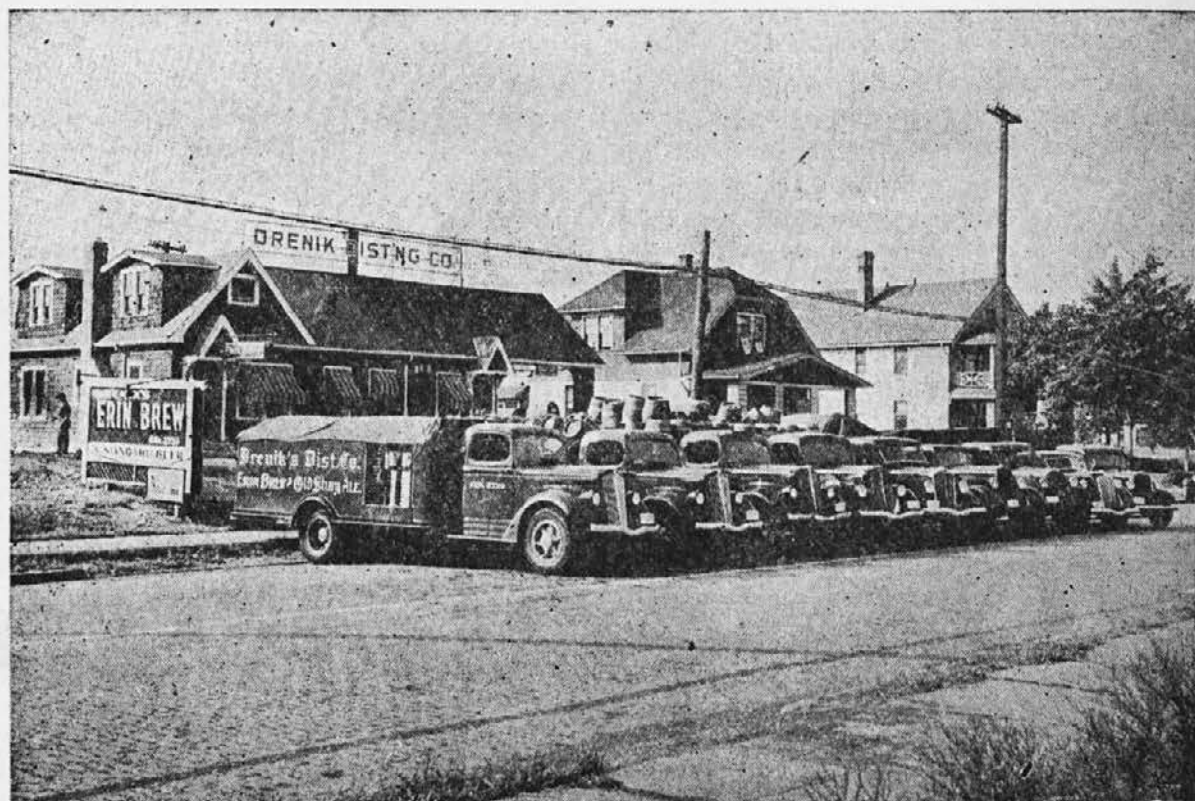
v Slov. Narodnem Domu
6401 ST. CLAIR AVENUE
Cleveland, Ohio

John Filipič

Grocerija in mesnica.
Vedno dobro, sveže blago.

1048 EAST 76th STREET
Cleveland, Ohio

DRENİK'S BEVERAGE DISTRIBUTING, INC.

Razpečevalci ERIN—STANDARD BEER of Cleveland in OLD SHAY ALE. Za naročilo se priporočamo posameznikom, kakor tudi organizacijam, ki prirejajo piknike ali druge prireditve!
KENMORE 2430 KENMORE 2739

Čestitke

DR. L. J. PERME

15619 Waterloo Road

DAVY SHEET METAL WORKS

6605 ST. CLAIR AVE.
Manufacturers of Hotel—Restaurant Beer Dispensing Equipment
HENDERSON 4499

Slovenski Delavski Dom

15335 WATERLOO ROAD

Dvorane za seje, svatbe, konvencije.

Moderna gostilna — Točna in vljudna postrežba.

Anton Jankovich

14306 SYLVIA AVENUE

Cleveland, Ohio

Zastopnik za "Prosveto," "Proletarca" in "Cankarjev glasnik"

NATIONAL BEVERAGES, INC.

Distributors of High Grade Beer and Ale.
Se priporočam

JOE PULZ

4621 DENISON AVENUE
Woodbine 6080

Frank Butala

Slovenska trgovina s čevlji.
Velika izbora.

6410 ST. CLAIR AVENUE
Cleveland, Ohio

Louis Pecenko

7308 Hecker Avenue — ENdicott 2759
Barvar, papirar in dekorator — Unijsko delo